

**Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë
MISSIONI NË KOSOVË**

Vlerësim i procesit të kthimit vullnetar në Kosovë

Tetor 2012

Mohim përgjegjësie:

Versioni i këtij publikimi në gjuhën angleze është versioni zyrtar. Gjitha versionet e këtij publikimi në gjuhët tjera janë përkthim nga versioni origjinal në anglisht, si dhe nuk janë dokumente zyrtare.

PËRMBAJTJA

LISTË E SHKURTESAVE	3
PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE	4
1. HYRJE	5
2. KORNIZA LIGJORE DHE E POLITIKAVE PËR KTHIM DHE ZBATIMI NË NIVEL KOMUNAL	6
2.1 Pasqyrë e përgjithshme e kornizës ligjore dhe e politikave	7
2.2 Statusi i tanishëm i zbatimit të Rregullores për ZKKK	11
2.3 Përmbledhje e gjetjeve	13
3. GJENDJA E PËRKEQËSUAR E SIGURISË NË VENDET E KTHIMIT	14
3.1 Pasqyrë rajonale e gjendjes së sigurisë në vendet e kthimit	14
3.2 Përmbledhje e gjetjeve	23
4. ZONAT E VËSHTIRA TË KTHIMIT	24
4.1 Pasqyra rajonale e zonave të vështira të kthimit	24
4.2 PËRMBLEDHJE E GJETJEVE	30
5. PËRFUNDIME	31
6. REKOMANDIME	33

LISTË E SHKURTESAVE

KK	Komiteti për Komuniteti
PZh	Të gjithë personat e zhvendosur nga Kosova gjatë konfliktit 1998-1999 dhe trazirave të marsit 2004
DRC	Këshilli Danez për Refugjatë
VShSh	Vizitë shko-dhe-shih
EULEX	Misioni Evropian për Sundim të Ligjit
IOM	Organizata Ndërkombëtare për Migrim
AKAZh	Agjencia Kosovare për Avokim dhe Zhvillim
KFOR	Forcat e NATO-s në Kosovë
KLSP	Këshillat Lokalë për Siguri Publike
ZKK	Zyra Komunale për Komunitete
MKK	Ministria për Komunitete dhe Kthim
KKSB	Këshillat Komunalë për Siguri në Bashkësi
MAPL	Ministria për Administrim të Pushtetit Lokal
ZKKK	Zyra Komunale për Komunitete dhe Kthim
Rregullorja ZKKK	Rregullorja për Zyrat Komunale për Komunitete dhe Kthim
MAP	Ministria e Administratës Publike
ZKK	Zyrtar komunalë për kthim
OSBE	Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, Misioni në Kosovë
IPVQ	Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes
KRK	Kthimi dhe riintegrimin në Kosovë
Doracaku	Doracaku i rishikuar për kthim të qëndrueshëm
UNHCR	Komisionari i Lartë i Kombeve të Bashkuara për Refugjatë
UNMIK	Misioni i Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë

PËRMBLEDHJE EKZEKUTIVE

Mungesa e vazhdueshme e një zgjidhjeje të qëndrueshme për shumë nga afërsisht 235,000¹ persona të zhvendosur (PZh)² nga Kosova vazhdon të jetë sfidë shumë e madhe për të gjithë të përfshirët. Ndonëse kthimi i sigurt dhe me dinjitet i PZh-ve në shtëpitë e tyre njihet si e drejtë themelore si në ligjin ndërkombëtar ashtu edhe në kornizën ligjore në Kosovë³, dhe pavarësisht nga angazhimi afatgjatë i institucioneve të Kosovë dhe akterëve ndërkombëtarë me këtë çështje, të kthyerit në Kosovë ende ballafaqohen me pengesa serioze në riintegrimin e qëndrueshëm të tyre, përfshi këtu qasjen e kufizuar në shërbime publike, të drejtat pronësore dhe mundësitë socio-ekonomike; situatë të përkeqësuar të sigurisë në vende të kthimit; dhe tension ndërmjet komuniteteve pritëse dhe të kthyerve të mundshëm në zona të caktuara.⁴

Si pjesë e mandatit të saj thelbësor për të monitoruar, promovuar dhe mbrojtur të drejtat e njeriut, Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë (OSBE) e përkrahë dhe procesin e kthimit në Kosovë dhe raporton periodikisht, duke i monitoruar trendet dhe vlerësuar përputhshmërinë nga institucionet e Kosovës me kornizat relevante ligjore dhe të politikave.

Ka pasur disa zhvillime pozitive në politikat e kthimit që nga 2010, por zbatimi nga institucionet komunale nuk ka qenë konsistent e as efektiv. Një rregullore e qeverisë e vitit 2010 që parasheh themelimin e mekanizmave komunalë bashkërendues, Zyrat Komunale për Komunitete dhe Kthim (ZKKK), ishte hap i parë i rëndësishëm drejt adresimit të problemeve të identifikuar në procesin e kthimit dhe riintegrimin në nivel komunal. Megjithatë, deri më sot, ka shumë pak dëshmi që kjo ka sjell në përmirësime të prekshme në zhvillimin, zbatimin dhe bashkërendimin e aktiviteteve të kthimit në terren.

Brengë serioze përbën situata në përkeqësim e sigurisë në disa vende të kthimit, në të cilat është parë shtim i incidenteve që prekin të kthyerit dhe pronat e tyre. Plaçkitja e shpeshtë e këtyre vendeve, bashkë me dëmtimin e vendeve të rëndësishme fetare e kulturore dhe ngacmimet e rastësishme të nivelit të ultë, ka pasur ndikim negativ në perceptimin e sigurisë si në mesin e komunitetit të të kthyerve ashtu edhe në atë të të kthyerve të mundshëm. Ndonëse shumica e komunave i kanë marrë këto incidente si serioze duke e shprehur përkrahjen e tyre për komunitetet e prekura përmes deklaratave që dënojnë ngjarjet dhe përmes aktiviteteve të informimit, disa nuk kanë ndërmarrë asnjë veprim të vetëm.

Në disa vende të vështira të kthimit, tensionet ndërmjet të kthyerve të mundshëm dhe komuniteteve pranuese e kanë penguar procesin e mëtejshëm të kthimit. Në të shumtën e rasteve, këto fërkime i kanë rrënjët në pohime të krimeve të pazgjidhura të luftës

¹ Komisari i Lartë i OKB-së për Refugjatë (UNHCR), *Vlerësim i refugjatëve dhe personave të zhvendosur që ende kërkojnë në Evropën Juglindore, deri më 30 qershor 2012*.

² Për qëllime të këtij raporti, kategoria “personave të zhvendosur” përfshin të gjithë personat e zhvendosur nga Kosova gjatë konfliktit 1998–1999 dhe trazirave të marsit 2004.

³ Shih pjesën 2.1 më poshtë.

⁴ Për më shumë hollësi, shih Raportin e OSBE-së Reagimi Komunal ndaj Zhvendosjes dhe Kthimit në Kosovë (nëntor 2010) (Raporti i OSBE-së 2010). <http://www.osce.org/kosovo/73854> (qasur më 13 prill 2012).

apo raste të personave të pagjetur, ndonëse faktorët acarues si kontestet e vazhdueshme pronësore ose situata mbizotëruese politike gjithashtu luajnë rol. Me disa përjashtime për lëvdatë (Gjakova/Đakovica, Klina/Klina dhe Prizreni), përkrahja proaktive nga komunat për procesin e kthimit shpesh mungon dhe në një numër të vogël të rasteve më serioze vetë zyrtarët komunalë e kushtëzojnë hapur procesin e kthimit në faktorë të jashtëm, siç është zgjidhja e çështjeve të pazgjidhura pronësore ose ndryshimin e rrethanave mbizotëruese politike.

OSBE i inkurajon institucionet e Kosovës t'i ndërmarrin të gjitha masat e nevojshme për të siguruar zbatim të plotë të kornizës ligjore dhe të politikave për kthim, duke përfshirë edhe përmes themelimit me kohë të ZKKK-ve, zhvillimit dhe zbatimit të strategjive komunale për kthim dhe ndarjes së burimeve adekuate buxhetore për aktivitetet e kthimit. Pas incidenteve të sigurisë që prekën komunitetet e të kthyerve, zyrtarët e lartë komunalë do të duhej të tregonin përkrahje për komunitetet e të kthyerve përmes deklaratave publike dënuese dhe aktiviteteve pasuese të informimit. Akterët e sigurisë do të duhej po ashtu të vazhdojnë me angazhimet e tyre për ta siguruar komunitetin e prekur përmes shtimit të patrullimeve dhe policisë në komunitet në vendet e kthimit, dhe t'i vënë në përdorim më shumë mekanizmat mbrojtës të komunitetit lokal, në mënyrë të veçantë Këshillat Komunalë për Siguri në Bashkësi (KKSB) dhe Këshillat Lokalë për Siguri në Bashkësi. Të gjithë akterët që punojnë në kthim duhet të japin porosi të qartë, përfshi këtu përmes deklarimeve publike të përkrahjes dhe pjesëmarrjes së rregullt të zyrtarëve të lartë në aktivitetet e kthimit, që përkrahja për procesin e kthimit është i pakushtëzuar. Institucionet qendrore dhe komunale duhet të punojnë së bashku me Policinë e Kosovës dhe organizatat ndërkombëtare për të zhvilluar aktivitete të dialogut ndëretnik për ta ndërtuar besimin mes komuniteteve pritëse dhe kthyes.

1. HYRJE

Kthimi i sigurt dhe me dinjitet i PZh-ve në shtëpitë e tyre është një nga të drejtat themelore që kontribuon për shoqëri të qëndrueshme shumetnike në Kosovë. Megjithatë, afërsisht 235,000 persona të zhvendosur gjatë konfliktit të 1998-1999 mbeten të zhvendosur. Për më tepër, ata që janë kthyer ballafaqohen me sfida serioze për riintegrim e qëndrueshëm të tyre, sidomos me qasje të kufizuar në të drejta dhe shërbime, duke përfshirë të drejtat banesore dhe pronësore; brengave të vazhdueshme të sigurisë; dhe tensioneve me komunitetet pritëse në zona të caktuara.

Ky raport ofron një pasqyrë të gjerë të gjendjes aktuale të procesit të kthimit vullnetar në Kosovë, duke u fokusuar në situatën e komuniteteve në pakicë numerike në komunat e tyre gjegjëse. Për dallim nga procesi i riatdhesimit, ku vendet e treta i kthejnë PZh-të me forcë, organizimi i procesit të kthimit vullnetar nxitet në tërësi nga dëshira e theksuar e PZh-ve për t'u kthyer dhe menaxhohet nga institucionet lokale, veçanërisht Ministria për Komunitete dhe Kthim (MKK) dhe mbikëqyret nga Komisionari i Lartë i Kombeve të Bashkuara për Refugjatë (UNHCR).

Në nëntor 2010, Misioni i OSBE-së në Kosovë publikoi një raport të titulluar *Përgjigjet e komunave ndaj zhvendosjes dhe kthimit në Kosovë*⁵, që gjeti se përparimi

⁵ Po aty

i komunave në përmbushjen e obligimeve të tyre të lidhura me kthimin ishte i kufizuar dhe i ndryshëm, duke i theksuar problemet lidhur me mosefikasitet ose moszbatim të kornizës relevante administrative, bashkërendimit të dobët në mes institucioneve të nivelit qendror dhe lokal, resurseve të kufizuara financiare dhe mungesës së vullnetit politik.

Ky vlerësim shfrytëzon gjetjet e raportit të 2010 dhe ofron një përditësim përkitazi me pajtueshmërinë e institucioneve komunale me kornizën ligjore dhe të politikave që rregullojnë kthimin. Ai gjithashtu i merr në konsideratë dy zhvillime të tjera: së pari, shtimin e incidenteve të sigurisë në vendet e kthimit nëpër Kosovë dhe ndikimin e tyre në perceptimin e sigurisë në mesin e të kthyerve; dhe së dyti, problemin e “lokacioneve të vështira të kthimit” ku tensionet e vazhdueshme ndërmjet të kthyerve e të kthyerve të mundshëm dhe komuniteteve e pengojnë në mënyrë aktive procesin e kthimit.

Hulumtimi për këtë raport bazohet në të dhëna të siguruar nga Ekipet në Terren të OSBE-së gjatë intervistave të shumta me zyrtarë komunalë, përfaqësues të të kthyerve, PZh-ve, komuniteteve pritëse dhe organizatave ndërkombëtare që kanë punuar në çështjen e kthimit, të kryera mes muajit janar dhe mars 2012; ushtrimeve të rregullta përcjellëse tremujore; si dhe vlerësimeve më të gjëra të fushave. Raporti i mbulon 34 komuna⁶ dhe periudha raportuese është nga janari 2011 deri në gusht 2012.

Për të siguruar vlerësim të përditësuar të progresit të komunave në këto fusha, kapitulli dy i raportit i përvijon zhvillimet në kornizën ligjore dhe të politikave për kthim dhe vlerëson zbatimin e saj nga institucionet komunale. Ai gjithashtu shqyrton, në veçanti, themelimin dhe funksionimin e zyrave të reja të obligueshme bashkërenduese, ZKKK-ve dhe krijimin e strategjive komunale për kthim ose planet e veprimit. Kapitulli i tretë ofron një pasqyrë të përgjithshme rajonale të vendeve të vështira për kthim dhe i vlerëson arsyet themelore të tensioneve të vazhdueshme. Kapitulli i katërt ofron përshkrim në nivel rajoni për vendet e vështira për kthim dhe vlerëson arsyet themelore për tensionet e vazhdueshme. Raporti konkludon me gjetje kumulative në këto tri tema të ndërlidhura dhe ofron rekomandime kyçe për institucionet dhe hisedarët relevantë.

2. KORNIZA LIGJORE DHE E POLITIKAVE PËR KTHIM DHE ZBATIMI NË NIVEL KOMUNAL

Duke u bazuar në gjetjet e raportit të 2010, kjo pjesë përcjell progresin e komunave drejt zbatimit efektiv të kornizës ligjore dhe të politikave për kthim dhe riintegrim në Kosovë. Pjesa e parë paraqet një pasqyrë të gjerë të kornizës në fjalë, duke i theksuar zhvillimet që kanë ngjarë gjatë periudhës raportuese dhe duke i vlerësuar ato kundruall kornizës së Rregullores së 2010 që kërkonte themelimin e ZKKK-ve në të gjitha komunat e Kosovës.⁷ Pjesa e dytë vlerëson zbatimin e kornizës së re në nivel

⁶ Raporti nuk i përfshin tri komunat veriore: Komunën e Leposavić/Leposaviqit, Zubin Potokut dhe Zvečan/Zveçanit, të cilat zbatojnë ligjin e Serbisë.

⁷ Zyra e Kryeministrit, Rregullore nr. 02/2010 për zyrat komunale për komunitete dhe kthim, miratuar më 12 gusht 2010, hyrë në fuqi më 27 gusht 2010 (Rregullorja për ZKKK).

lokal, duke u fokusuar përsëri në themelimin dhe funksionimin e ZKKK-ve dhe në krijimin e strategjive komunale për kthim dhe planeve komunale të veprimit.

2.1 Pasqyrë e përgjithshme e kornizës ligjore dhe e politikave

Korniza ligjore në Kosovë e riafirmon të drejtën e të gjithë PZh-ve për t'u kthyer në shtëpitë e veta të sigurt dhe me dinjitet dhe t'i rimarrin pronat dhe pasuritë e tyre (ose të marrin kompensim të duhur) në pajtim me standardet dhe instrumentet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut.⁸ Për më tepër, institucionet relevante kanë obligim t'i krijojnë kushtet dhe të sigurojnë mjete të duhura që ua mundësojnë PZh-ve kthimin në shtëpitë e tyre në mënyrë të sigurt dhe me dinjitet, të marrin pjesë plotësisht në planifikimin dhe menaxhimin e kthimit dhe riintegritit të tyre, si dhe të marrin pjesë në mënyrë të barabartë në punët publike dhe të kenë qasje të barabartë në shërbime publike.⁹ Këto të drejta janë të lidhura ngushtë me tri të drejta themelore të njeriut: lirinë e lëvizjes, gëzimin e qetë dhe të lirë të pronës dhe respektimi e privatësisë dhe jetës familjare.¹⁰

Protokolli i 2006 për Kthim Vullnetar dhe të Qëndrueshëm e konfirmoi obligimin e të gjitha palëve për të siguruar kthim të sigurt dhe të papenguar të PZh-ve në vendet e tyre të origjinës, rivendosjen e të drejtave të tyre pronësore, si dhe krijimin e kushteve për lëvizje të lirë të të gjithë personave.¹¹ Nga viti 2006, dokumenti kryesor i politikave për kthimin vullnetar ishte Doracaku i Rishikuar për Kthim të Qëndrueshëm (Doracaku)¹², i cili i definon rolet dhe përgjegjësitë e institucioneve të nivelit qendror dhe lokal në çdo fazë të procesit të kthimit dhe i përvijon procedurat dhe mekanizmat bashkërendues për adresim të nevojave dhe promovim të të drejtave të PZh-ve dhe të kthyerve.¹³ Rishitazi, Plani Veprimit për Partneritet Evropian 2012 i përvijon masat që duhet t'i ndërmarrin institucionet e Kosovës për t'i arritur prioritetet e caktuara në Marrëveshjen e Partneritetit Evropian dhe t'i plotësojnë standardet për Kosovën, duke e identifikuar në mënyrë të veçantë një obligim pozitiv të institucioneve të Kosovës për të "lehtësuar dhe promovuar kthimin e refugjatëve dhe personave të zhvendosur nga të gjitha komunitetet".¹⁴

⁸ Shih neni 13.2. i Deklaratës Universale për të Drejtat e Njeriut; neni 12.4 i Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Politike dhe Civile; dhe neni 5.d.ii i Konventës Ndërkombëtare për Eliminimin e Çdo Forme të Diskriminimit Racor.

⁹ Shih Këshilli Ekonomik dhe Social, E/CN.4/Sub.2/2005/17, 28 qershor 2005, Shtojca.

¹⁰ KEDNj, ETS 5, publikuar më 4 nëntor 1950, Protokoll 4, neni 2; Protokoll 1, neni 1; dhe neni 8, gjegjësisht. <http://ëëë.unhcr.org/refëorId/docId/3ae6b3b04.html> (qasur më 13 qershor 2012).

¹¹ "Protokolli për Kthim Vullnetar dhe të Qëndrueshëm në mes Misionit të Administratës të Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë dhe Institucioneve të Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë dhe Qeverisë së Serbisë", 6 qershor 2006. [http://ëëë.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/\(httpDocuments\)/599101B6A5D50CB1C1257225005D45D9/\\$file/Protocol-on+return+Serbia+2006.pdf](http://ëëë.internal-displacement.org/8025708F004CE90B/(httpDocuments)/599101B6A5D50CB1C1257225005D45D9/$file/Protocol-on+return+Serbia+2006.pdf) (qasur më 13 qershor 2012).

¹² Misioni i Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë/Institucionet e Përkohshme të Vetëqeverisjes në Kosovë (IPVQ), *Doracaku i Rishikuar për Kthim të Qëndrueshëm*, korrik 2006. Korniza e politikave e miratuar më 2006 bazohet në standarde ndërkombëtare të të drejtave të njeriut, duke përfshirë Parimet Udhëzuese të Kombeve të Bashkuara për Zhvendosje të Brendshme.

¹³ Në 2010, MKK filloi rishikimin e Doracakut me qëllim të thjeshtëzimit dhe normëzimit të procedurave që kërkohen për të finalizuar dhe zbatuar projektet dhe programet e kthimit.

¹⁴ PVPE 2012, miratuar më 9 gusht 2006, f. 57. http://www.mei-ks.net/repository/docs/European_Partnership_Action_Plan_2012.pdf (qasur më 13 qershor 2012).

Ndonëse Doracaku ende nuk është zëvendësuar me një dokument më gjithëpërfshirëse për kthim të qëndrueshëm, disa nga dispozitat e tij janë zëvendësuar me iniciativa të kohës së fundit. Në shkurt 2010, MKK-ja e miratoi formalisht Strategjinë e saj për Komunitete dhe Kthim 2009–2013)¹⁵, që i jep theks më të madh zhvillimit ekonomik dhe qëndrueshmërisë së komuniteteve. Në kuadër të kësaj strategjie, në mars 2012 MKK-ja gjithashtu publikoi shqyrtimin e saj gjatë të pritur të udhëzimeve për priorizimin e asistencës për PZH-të dhe të kthyerit, me qëllimin e shtimit të numrit të kthimeve vullnetare, sigurimit të zgjidhjeve të qëndrueshme për familjet e zhvendosura dhe stabilizimin dhe forcimin e marrëdhënieve të komunitetit.¹⁶

Strategjia për Integrimin e Komunitetit Rom, Ashkali dhe Egjiptian në Kosovë¹⁷ ofron mbrojtje shtesë për PZH-të nga komuniteti rom, ashkali dhe egjiptian të Kosovës, duke e bërë të mundur kthimin e tyre qoftë në vendet e tyre të origjinës ose në vende tjera alternative sipas zgjedhjes së tyre. Gjithashtu, ajo parasheh masa specifike të asistencës për tre komunitetet.

Zyrat komunale për komunitete dhe kthim

Që nga viti 2010, zhvillimi më i rëndësishëm në politikat që ndikojnë në kthim në nivelin komunal ishte Rregullorja e 2010 për zyrat komunale për komunitete dhe kthim (Rregullorja për ZKKK-të)¹⁸, që parashihte themelimin e mekanizmave lokalë të bashkërendimit për çështje të kthimit dhe komuniteteve në të gjitha komunat. Sipas Rregullore për ZKKK-të, këto zyra janë akterë kryesorë përgjegjës për formësimin e politikave të suksesshme për kthim dhe riintegrim në nivel lokal dhe për zbatimin e iniciativave për riintegrim dhe zhvillim që krijojnë kushte që favorizojnë kthim të qëndrueshëm, sidomos përkitazi me garantimin e qasjes në të drejtat themelore dhe shërbime, duke përfshirë të drejtat pronësore, kujdesin shëndetësor, arsimimin dhe punësimin.

Përmes krijimit të ZKKK-ve, institucionet qendrore kërkuar t'i adresojnë disa nga pengesat që i kishin parandaluar pararendësit e tyre institucional – zyrat komunale për komunitete (ZKK-të) dhe zyrtarët komunalë për kthim (ZKK)¹⁹ – të funksionojnë në mënyrë efektive.²⁰ Me rëndësi, ZKKK-të ishin të rrënjosura në dispozitat ligjore që mungonin më parë²¹, dhe ishin të mandatuara qartë për të “bashkërenduar procesin e

¹⁵ MKK, Strategjia për Komunitete dhe Kthim 2009–2013, 12 shkurt 2010.

¹⁶ MKK, Udhëzimet për Implementimin e Përkrahjes për Kthim, 27 mars 2012. <http://ëëë.mkk-ks.org/repository/docs/Guidelines%20for%20Implementation%20of%20Return%20Support2.pdf> (qasur më 13 qershor 2012).

¹⁷ Zyra e Kryeministrit, Strategjia për Integrimin e Komunitetit Rom, Ashkali dhe Egjiptian në Kosovë (2009–2015), 24 dhjetor 2008 (strategjia për RAE).

¹⁸ Rregullorja për ZKKK, shënimi 8, *më sipër*.

¹⁹ Rregullorja për ZKKK, shënimi 8 *më sipër*, i shkrin në një ish ZKK-të dhe postin e ZKK në një të vetëm (Neni 12, Dispozitat Kalimtare të Rregullores; shih gjithashtu neni 23.10 i Rregullores së UNMIK-ut 2007/30 për Vetëqeverisjen e Komunave në Kosovë, që ndryshon Rregulloren e UNMIK-ut 2000/45 për Vetëqeverisje të Komunave në Kosovë; dhe Doracakun e Rishikuar të UNMIK/IPVQ mbi Kthimin e Qëndrueshëm, korrik 2006, faqet 18–20).

²⁰ Shih raportin e OSBE-së 2010, shënimi 5 *më sipër*.

²¹ Ligji për Vetëqeverisje Lokale nuk parasheh zyrat komunale për komunitete, duke ua lënë në liri të veprimit të komunave mbajtjen apo jo të zyrave. Ligji nr. 03/L-040 për Vetëqeverisjen Lokale, 15 qershor 2008.

kthimit dhe promovuar krijimin e kushteve për kthim dhe riintegrim të qëndrueshëm të personave në komunë” drejtë objektivit mbizotërues të lehtësimit të zbatimit konsistent të politikave qeveritare dhe kornizave normative për komunitetet, kthimin dhe riintegrimin.²² Rregullorja e re për ZKKK-të gjithashtu kërkonte t’i sigurojë zyrat me përkrahje të nevojshme logjistike dhe buxhetore për t’i kryer detyrat në mënyrë efektive dhe t’i bëjë ato më përgjegjëse përmes përshkrimeve të harmonizuara të detyrave të punës, termeve të referencës, doracakëve dhe shembujve të raportimit.

Detyrat e ZKKK përfshijnë ofrimin e këshillave dhe të ndihmës për institucionet gjegjëse komunale dhe për ofruesit e tjerë të shërbimeve publike në lidhje me zbatimin e politikave qeveritare për komunitetet që janë në pakicë numerike në nivel komunal, duke përfshirë edhe për çështjet e kthimit dhe riintegrit. Zyrat janë përgjegjëse për vlerësimin e nevojave të të kthyerve dhe personave të riatdhesuar; zhvillimin e vizitave sensibilizuese; promovimin e vetëdijesimit për politikën ekzistuese ndër zyrtarët gjegjës dhe përfaqësuesit e komuniteteve; mundësimin e qasjes në shërbimet publike si dhe hartimin, zbatimin dhe mbikëqyrjen e projekteve dhe veprimtarive për mbrojtjen e të drejtave të komuniteteve²³, si edhe të kthyerve dhe personave të riatdhesuar. Ato janë gjithashtu përgjegjëse për ofrimin e informatave për të kthyerit mbi të drejtat e tyre dhe strukturat ndihmëse në dispozicion dhe ndihmën, si dhe për referimin e tyre për në zyrat gjegjëse në kuadër të administratës komunale. ZKKK kanë mandat bashkërendimin e veprimtarive me institucionet gjegjëse komunale dhe qendrore në promovimin dhe në mbrojtjen e të drejtave të komuniteteve dhe kthimin e qëndrueshëm dhe riintegrimin e personave të zhvendosur dhe atyre të riatdhesuar.²⁴

ZKKK kanë gjithashtu për detyrë hartimin e strategjive komunale të kthimit a planeve të veprimit për zbatimin e ligjeve dhe politikave qeveritare për t’ju siguruar institucioneve komunale një kornizë për të drejtuar veprimtaritë e tyre në këtë fushë. Këto dokumente të politikave janë hartuar për të mundësuar transparencën dhe qëndrueshmërinë në detyrat komunale për kthimet dhe për të shtuar bashkërendimin ndërmjet aktorëve gjegjës. Komunitetet e zhvendosura janë posaçërisht të trimëruara për t’u angazhuar drejtpërdrejt në zhvillimin e tyre, përmes identifikimit të pengesave të veçanta dhe zgjidhjeve të realizueshme.²⁵

Komunave u kërkohet që të ndajnë burimet e nevojshme financiare dhe që të sigurojnë mbështetje financiare për zbatimin e rregullores së ZKKK. Brenda secilës komunë, kryetari i komunës dhe kryesuesi i ZKKK mbajnë përgjegjësinë e përgjithshme për themelimin dhe funksionimin efikas të zyrës.²⁶ Gjatë periudhës së raportimit, pra në korrik të vitit 2011, u miratuan përshkrimet e vendit të punës dhe

²² Rregullorja e ZKKK, shënimi 8, *më sipër*, neni 7.1.3.

²³ Ligji nr. 03/L-047 për mbrojtjen dhe promovimin e të drejtave të komuniteteve dhe pjesëtarëve të tyre, 15 qershor 2008.

²⁴ Neni 7 i rregullores për ZKKK, fusnota 8 më sipër.

²⁵ Roli dhe përgjegjësitë e ZKKK në mbështetjen e hartimit dhe mbikëqyrjes së strategjive vjetore komunale për kthim dhe të projekteve të veçanta që synojnë krijimin e kushteve për kthim të qëndrueshëm dhe riintegrimin e personave të zhvendosur përcaktohen në hollësi në termat e referencës që rregullojnë punën e zyrës.

²⁶ Neni 10.2 i rregullores për ZKKK, fusnota 8 më sipër. Shih po ashtu letrën nga Zëvendëskryeministri për kryetarët e komunave, 17 gusht 2010.

termat e referencës që rregullojnë punën e zyrave dhe rrjedhimisht iu shpërndanë institucioneve komunale në tërë Kosovën.²⁷

Këshillat komunalë për siguri në bashkësi dhe Këshillat Lokalë për Siguri Publike

Përderisa ZKKK janë pikat parësore kryesore për zbatimin lokal të politikave të kthimit dhe projekteve, mandati i tyre nuk shtrihet në bashkërendimin e reagimeve komunale ndaj incidenteve të rënda të sigurisë²⁸ që i prekin të kthyerit. Aktualisht mekanizmat e vetëm që kanë mandat shprehjen dhe udhëzimin e reagimeve komunale ndaj incidenteve të tilla janë KKS-të.²⁹

Sipas kornizës gjegjëse ligjore dhe administrative³⁰ një KKS duhet të themelohet në secilën komunë³¹. Ato kryesohen nga kryetari i komunës³² dhe duhet të përfshijnë përfaqësues nga Policia e Kosovës, institucionet komunale, shoqëria civile dhe komuniteti lokal³³. Mes tjerash, ato janë të ngarkuara me rritjen e vetëdijes së pjesëmarrësve lidhur me sigurinë komunale dhe çështjet e sigurisë publike dhe ngritjen e besimit ndërmjet policisë dhe banorëve³⁴. Ata janë po ashtu përgjegjës për hartimin e planit vjetor të veprimit dhe zhvillimin e projekteve për rritjen dhe përmirësimin e sigurisë së komunës³⁵.

Një tjetër mekanizëm i sigurisë që mund të iniciohet në nivel lokal është KLSP-ja - një organ konsultativ që mbledh në një vend pjesëtarë të komunitetit lokal, policë dhe përfaqësues të mediave lokale kurdoherë që ka nevojë të identifikuar për të “zbatuar nisma të policisë në komunitet dhe përmirësuar sigurinë e komunitetit në vendet e tyre”.³⁶ Një përfaqësues i KLSP-së duhet të jetë anëtar i përhershëm i KKS-të dhe

²⁷ Përshkrimet e vendit të punës dhe termat e referencës u miratuan nga Ministria e Administratës Publike (MAP) më 4 korrik 2011 në pajtim me Rregulloren nr. 03/2010 të MAP. Duhet theksuar që neni 12 i dispozitave kalimtare të rregullores për ZKKK përcakton që: “zyrtarët të cilët në kohën e hyrjes në fuqi të kësaj rregulloreje janë të punësuar në zyrat komunale për komunitete dhe zyrat komunale për kthim, e të cilët me rastin e themelimit të Zyrës konstatohet se janë të përshtatshëm për t’u përfshirë në Zyrë, do të vazhdojnë punën e tyre sipas përshkrimit të tyre të punës, rrogës dhe koeficientit të postit aktual, derisa MKK-ja të nxjerrë përshkrimet e reja të punës në përputhje me nenin 10.4 të kësaj rregulloreje”. Po i njëjti nen përcakton që ata zyrtarë të cilët konsiderohen tepriçë do të vazhdojnë marrëdhënien e tyre kontraktuale me komunën dhe do të kenë të drejtë transferimi në pajtim me procedurat e shërbimit civil.

²⁸ Për qëllime të këtij raporti, një “ incident i rëndë i sigurisë” është ai që ka potencial për të destabilizuar gjendjen e sigurisë dhe përfshin sulmet verbale a fizike ndaj personave, pronës private dhe tërësive të rëndësishme kulturore dhe fetare. Shih Raportin e OSBE-së *Reagimet komunale ndaj incidenteve të sigurisë që prekin komunitetet e Kosovës dhe roli i Këshillave Komunalë për Siguri në Bashkësi* (dhjetor 2011) (Raporti i OSBE i vitit 2011 për reagimet ndaj sigurisë). <http://www.osce.org/kosovo/86766> (qasur më 19 qershor 2012), f. 1.

²⁹ Për më shumë informata për rolin e KKS-të, shih Raportin e OSBE-së të vitit 2011 për reagimet ndaj sigurisë, fusnota 37 më sipër.

³⁰ Ligji nr. 04/L-076 për Policinë, 2 mars 2012 (Ligji për policinë); Udhëzimi Administrativ 27/2012 MPB – 03/2012 MAPL për Këshillat Komunalë për Siguri në Bashkësi, 22 gusht 2012 (UA për KKS-të, 2012).

³¹ UA për KKS-të 2012, shënimi më lart 30, neni 3.1.

³² Po aty, neni 4.1.1.

³³ Po aty, neni 3.

³⁴ Po aty, nenet 5.1.1. dhe 5.1.4.

³⁵ Po aty, neni 6.1.1..

³⁶ Kushtet e përgjithshme për themelimin dhe funksionimin e Këshillave Lokalë për Siguri Publike (Kushtet e përgjithshme për KLSP-të), neni 2.

duhet të shfrytëzojë KKSBB-në për të trajtuar shqetësimet që nuk mund të zgjidhen në nivel lokal.³⁷

2.2 Statusi i tanishëm i zbatimit të Rregullores për ZKKK

Rregullorja për ZKKK është një zhvillim relativisht i ri dhe zbatimi i saj i plotë dhe efikas është ende disi e largët. Prandaj në vend të vlerësimit të zbatimit të të gjitha dispozitave, kjo analizë do të përqendrohet në përparimin e arritur në tri fusha të rëndësishme kyçe për funksionimin efikas të zyrave në të ardhmen: themelimin e tyre zyrtar, ndarjen e duhur buxhetore si dhe hartimin e dokumenteve të strategjive komunale. Ajo gjithashtu do të theksojë dispozitat për mbikëqyrjen dhe vlerësimin.

Themelimi dhe funksionimi i ZKKK-ve

Në letër Rregullorja për ZKKK ka shënuar një përparim të madh drejt adresimit të mangësive të ZKK dhe ZKKth: ndryshe nga paraardhësit e tyre, ZKKK e reja kanë bazë në dispozitat ligjore dhe kanë udhëzime gjithëpërfshirëse për funksionimin e tyre, përfshirë atë përmes harmonizimit të termave të referencës dhe përshkrimit të vendit të punës, si dhe veprimtarive rajonale të ndërgjegjësimit nga institucionet qendrore me qëllim të ngritjes së vetëdijesimit ndër personelin e ZKKK-ve për detyrat dhe përgjegjësitë e tyre të reja.³⁸

Megjithatë në shumë raste këto zhvillime pozitive administrative nuk u zbatuan në mënyrë efikase. Përkundër asaj që rregullorja për ZKKK u miratua në gusht të vitit 2012, tri nga komunat e vlerësuara ende nuk kanë themeluar zyrën.³⁹ Për më tepër, ndër ato ZKKK që ishin themeluar 13 nuk ishin përfshirë në statutin e komunës⁴⁰, ashtu siç përcaktohet me rregullore⁴¹.

Mungesa e pajisjeve themelore të punës, të tilla si kompjuterët, telefonat a automjetet, ishte një faktor kyç që pengoi funksionimin efikas të ZKK-ve dhe ZKKth duke i parandaluar ato nga puna efektive dhe nga ndërmarrja e veprimtarive aq shumë të nevojshme të ndërgjegjësimit.⁴² Rregullorja për ZKKK ka shënuar një përparim të konsiderueshëm drejt zgjidhjes së këtij problemi, duke kërkuar nga komunat që të vënë në dispozicion “mjetet e duhura financiare dhe burimet logjistike për zbatimin e

³⁷ Ligji për Policinë nr. 03/L-035, neni 7.5; UA për KKSBB-të 2012, neni 4.1.10; Kushtet e përgjithshme për KLSP-të.

³⁸ Për shembull, në shtator dhe tetor të vitit 2011 grupi punues për ZKKK organizoi tryeza të rrumbullakëta rajonale të mbështetura nga OSBE-ja për të ngritur vetëdijesimi për termat e referencës dhe përshkrimet e vendit të punës. Gjatë muajve të ardhshëm, MKK planifikon hartimin e një doracakut për udhëzimet operative për ZKKK dhe sigurimin e seancave të trajnimit për përdorimin e saj të duhur. Intervistë me zyrtarin e MKK, Prishtinë/Priştina, 19 mars 2012.

³⁹ Deri në gusht të vitit 2012, ZKKK nuk ishin themeluar në këto komuna: Junik, Malishevë/Mališevo dhe Mamuşa/Mamushë/Mamuša.

⁴⁰ ZKKK nuk u përfshinë në statutin e komunës në Deçan/Dečane, Dragash/Dragaš, Gjakovë/Đakovica, Gillogovc/Glogovac, Hani i Elezit/Đeneral Jankovič, Kaçanik/Kaçanik, Kamenicë/Kamenica, Klinë/Klina, Obiliq/Obilić, Podujevë/Podujevo, Prizren, Shtime/Štimlje dhe Suharekë/Suva Reka.

⁴¹ Neni 3.2 i rregullores për ZKKK, fusnota 8 më sipër.

⁴² Raporti i OSBE-së i vitit 2010, fusnota 5 më sipër.

kësaj rregulloreje⁴³ dhe raportet nga ekipet fushore të OSBE-së tregojnë që shumë komuna i kanë siguruar ZKKK një buxhet të duhur për vitin 2012⁴⁴; të gjitha buxhetet mbulojnë shpenzimet e personelit dhe një shumice (të vogël) të ZKKK-ve iu ndanë fonde për shpenzimet themelore të punës.⁴⁵ Megjithëkëtë vetëm disa kanë marrë fonde për veprimtari a projekte⁴⁶, gjë që do ta bëjë më të vështirë përmbushjen e përgjegjësiave të tyre më të kushtueshme duke përfshirë veprimtaritë e ndërgjegjësimit për komunitetet kthyesë si dhe hartimin dhe zbatimin e projekteve.

Kurdoherë që ato ndodhin, veprimtaritë që kanë për synim bashkërendimin ndërmjet nivelit qendror dhe atij lokal organizohen në baza të rastësishme dhe mbizotërohen nga një qasje lart-poshtë në lidhje me shpërndarjen e informatave. Qarkullimi i informacionit në mes të institucioneve qendrore dhe atyre lokale mbetet shumë i dobët dhe zyrtarët komunalë shpeshherë ankohen për mungesën e informacionit të rregullt dhe sistematik, dhe të udhëzimeve nga institucionet qendrore. Si pasojë e kësaj, komunat janë të painformuara për zhvillimet legjislativë a administrative në nivel qendror dhe për programet, projektet a mundësitë e financimit që drejtohen nga institucionet qendrore.

Strategjitë komunale të kthimit/planet e veprimit

Në lidhje me zhvillimet mbi strategjitë komunale të kthimit a planet e veprimit që synojnë ofrimin e ndihmës për personat e zhvendosur dhe të kthyerit, gjatë periudhës së raportimit është shënuar përparim i kufizuar me një gjendje që ndryshon shumë ndërmjet komunave.⁴⁷ Vetëm 10 komuna hartuan strategji komunale për kthim a plan të veprimit për vitin 2011/2012⁴⁸, duke i lënë kështu 24 komunat e vlerësuara pa një politikë të qëndrueshme për të udhëzuar punën e tyre për kthim dhe riintegrim.

Por çka është më e rëndësishme, monitorimi i mëhershëm nga OSBE-ja ka treguar se veprimtaritë e planifikuara të kthimit ishin zbatuar në mënyrë efikase atëherë kur u mbështeten nga burime të duhura financiare dhe përkushtimi i fortë politik nga zyrtarët e lartë politik, si dhe nga organizatat ndërkombëtare; në komunat me më pak burime financiare dhe me pak vullnet politik, përparimi i shënuar ishte më pak i rëndësishëm dhe u minuan përpjekjet për të gjetur zgjidhje të qëndrueshme për

⁴³ Neni 10.1 i rregullores për ZKKK, fusnota 8 më sipër.

⁴⁴ Sipas raporteve nga ekipet fushore të OSBE-së, dhjetë komuna dështuan në ndarjen e çfarëdo buxheti për ZKKK e tyre: Gjilan/Gnjilane, Junik, Malishevë/Mališevo, Mamuşa/Mamushë/Mamuša, Mitrovicë/Mitrovica, Podujevë/Podujevo, Ranilug/Ranillug.

⁴⁵ Aktualisht, 17 komuna ndajnë fonde posaçërisht për pajisjet themelore të zyrës dhe shpenzimet operacionale. Këto komuna janë: Dragash/Dragaš, Ferizaj/Uroševac, Gjakovë/Đakovica, Istog/Istok, Kaçanik/Kaçanik, Kamenicë/Kamenica, Lipjan/Lipljan, Mitrovicë/Mitrovica, Novo Brdo/Novobërdë, Obiliq/Obilić, Pejë/Peć, Prizren, Rahovec/Orahovac, Skenderaj/Srbica, Štrpce/Shtërpçë, Viti/Vitina dhe Vushtrri/Vučitrn.

⁴⁶ Vetëm gjashtë komuna kanë ndarë fonde të posaçme veprimtari/projekte: Gjakovë/Đakovica, Glogovc/Glogovac, Istog/Istok, Mitrovicë/Mitrovica, Pejë/Peć dhe Shtime/Štimlje.

⁴⁷ Përderisa disa komuna, për shembull Gjilani/Gnjilane, Prizreni dhe Vitia/Vitina hartuan dhe zyrtarisht miratuan strategjitë komunale për kthim për vitin 2011/2012, në konsultim me një gamë të hisedarëve gjegjës, më shumë se dy të tretat (27) e komunave nuk ndërmorën asnjë veprim në këtë aspekt.

⁴⁸ Ferizaj/Uroševac, Fushë Kosovë/Kosovo Polje, Gjilan/Gnjilane, Lipjan/Lipljan, Mitrovicë/Mitrovica, Prizren, Shtime/Štimlje, Štrpce/Shtërpçë, Suharekë/Suva Reka dhe Viti/Vitina.

personat e zhvendosur.⁴⁹ Që nga qershori i vitit 2012, asnjëra nga dhjetë komunat me strategji komunale për kthim nuk kishte ndarë fonde për zbatimin e tyre dhe mbetet që të shihet nëse ato do të përbëjnë diçka më shumë sesa një “listë qëllimshme të dëshirave”.

Megjithatë një zhvillim pozitiv ishte se në ato raste ku ishin hartuar strategjitë komunale a planet e veprimit, kjo zakonisht ishte bërë në konsultim me zyrtarët komunalë nga drejtoritë e ndryshme, mekanizmat lokal të pjesëmarrjes, përfaqësuesit e shoqërisë civile dhe organizatave ndërkombëtare, si dhe me personat e zhvendosur, të kthyerit, personat e riatdhesuar dhe shoqatat e tyre të përfaqësimit.⁵⁰

Monitorimi dhe vlerësimi

Mekanizmat për monitorimin dhe vlerësimin e punës së ZKKK-ve janë shumë të dobët. Rregullorja për ZKKK përcakton që zyra duhet “të monitorojë dhe t’i dorëzojë raporte të rregullta kryetarit të komunës, kuvendit të komunës dhe institucioneve qendrore të qeverisë”⁵¹ (pa i dhënë mandat këtyre apo pa përcaktuar shpeshsinë e tyre). Kërkesat për shefin e zyrës janë më të rrepta: ai/ajo duhet t’i dorëzojë një raport vjetor kryetarit dhe kuvendit të komunës⁵² dhe duhet të paraqesë një raport të hollësishëm në çdo mbledhje të komitetit për komunitete (KK)⁵³; ai/ajo duhet të njoftojë më tej dhe t’i raportojë “sipas kërkesës” “institucioneve qendrore”⁵⁴. Referencat e tjera lidhur me ndërveprimin qendër-komunë janë të mjegullta dhe i referohen “bashkëpunimit” dhe “bashkërendimit” vetëm në kuptim të përgjithshëm.⁵⁵

Siç u cek më lartë, ZKKK janë relativisht të porsakrijuara dhe respektimi i procedurave të raportimit nga ana e tyre mund të analizohet thellësisht vetëm përgjatë një periudhe më të gjatë kohore. Megjithatë është e rëndësishme që të monitorohet respektimi në të ardhmen në këto fusha, duke qenë se mbikëqyrja efektive e zyrave është thelbësore për sigurimin e zbatimit të mirëfilltë të përgjegjësisë së tyre.

2.3 Përmbledhje e gjetjeve

Ndonëse rregullorja e re për ZKKK ka shënuar një përparim të konsiderueshëm në adresimin e përsëritshëm të disa nga problemet me të cilat janë ballafaquar ZKK dhe ZKKth – duke iu dhënë zyrave një bazë të qartë ligjore dhe duke i pajisur ato me personelin themelor dhe burimet operative – problemet e vazhdueshme, të tilla si mungesa e financimit për projektet dhe veprimtaritë, mungesa e përgjithshme e planifikimit të politikave komunale dhe mungesa e një bashkërendimi efikas qendër-komunë mund të vazhdojë të pengojë ZKKK në përmbushjen e mandatit të tyre.

⁴⁹ Raporti i OSBE-së i vitit 2010, fusnota 5 më sipër.

⁵⁰ Vetëm komunat Ferizaj/Uroševac dhe Štrpce/Shtërpce nuk konsultuan hisedarët gjegjës gjatë procesit të hartimit.

⁵¹ Neni 7.1.7 i rregullores për ZKKK, fusnota 8 më sipër.

⁵² Po aty, neni 8.2.

⁵³ Po aty, neni 8.3. Komitetet për komunitete (KK) janë institucione komunale të detyrueshme, të cilat përbëhen nga pjesëtarët e të gjitha komuniteteve të pranishme në komunë, që kanë funksion themelor monitorimin e zbatimit të ligjit nga ana e komunës për të siguruar se të drejtat dhe interesat e komuniteteve respektohen plotësisht.

⁵⁴ Po aty, neni 8.4.

⁵⁵ Po aty, nenet 1.2, 7.1.6, 8.7, 10.4.

Përveç nëse ato rregullohen në mënyrë të duhur dhe respektohen, atëherë mbikëqyrja e dobët dhe mekanizmat e raportimit mund gjithashtu t'ia vështirësojnë punën institucioneve qendrore dhe komunale për të vlerësuar efikasitetin e ZKKK-ve në përmbytjen e përgjegjësive të tyre.

3. GJENDJA E PËRKEQËSUAR E SIGURISË NË VENDET E KTHIMIT

Në këtë kapitull paraqitet një pasqyrë rajonale e incidenteve të sigurisë në vendet e kthimit gjatë periudhës së raportimit dhe matet ndikimi i këtyre incidenteve në perceptimin e sigurisë, të dyja ndër komunitetet kthyese dhe të kthyerit e mundshëm të cilët ende janë të zhvendosur. Po ashtu paraqiten reagimet e hollësishme komunale ndaj incidenteve të sigurisë, duke vlerësuar ndikimin e tyre në perceptimet e të kthyerve për sigurinë dhe qëndrueshmërinë e përgjithshme të procesit të kthimit.

3.1 Pasqyrë rajonale e gjendjes së sigurisë në vendet e kthimit

Rajoni i Gjilanit/Gnjilane

Incidentet e sigurisë që kanë prekur vendet e kthimit në rajonin e Gjilanit/Gnjilane ishin të përqendruar në komunën e Ferizajt/Uroševac, sidomos në vendet e kthimit në Bablljak/Bablak, Doganaj/Doganovic, Muhaxher Talinoc/Muhadžer Talinovac dhe Srpski Babuš/Srpski Babush.⁵⁶ Gjithashtu ka pasur një varg të incidenteve që si cak kishin pronën e një serbi të Kosovës në qytetin e Gjilanit/Gnjilane.⁵⁷

Incidenti më i rëndi ndodhi më 6 korrik 2012 kur një çift i kthyer serb i Kosovë u gjuajtën për vdekje në shtëpinë e tyre në fshatin e përzier Muhaxher Talinoc/Muhadžer Talinovac. Përgjatë periudhës së raportimit, të gjitha vendet e lartcekura të kthimit u prekën nga vjedhjet e përsëritura të shtëpive të të kthyerve: në vitin 2011, rreth 80 për qind të të gjitha shtëpive të pabanuara të serbëve të Kosovës të kthyer u plaçkitën në fshatrat Doganaj/Doganovic dhe Srpski Babuš/Srpski Babush. Në shumë raste, shtëpitë u vodhën disa herë. Për më tepër, ndonëse vendi i kthimit në Bablljak/Bablak u plaçkit shpeshherë që nga viti 2005, shkalla e incidenteve u rrit në masë të konsiderueshme në periudhën ndërmjet gushtit dhe nëntorit 2011 dhe filloi të përfshinte dëmet ndaj tërësive të rëndësishme kulturore dhe fetare (kishat dhe varrezat ortodokse serbe), si dhe ngacmimin dhe keqtrajtimin verbal të komunitetit kthyes; në Muhaxher Talinoc/Muhadžer Talinovac dhe Bablljak/Bablak, kryerësit gjithashtu kishin cak një Kishë lokale Ortodokse Serbe. Në qytetin e Gjilanit/Gnjilane, e vetmja shtëpi në pronësi të një familjeje serbe të Kosovës në një vendbanim kryesisht të

⁵⁶ Në Srpski Babuš/Srpski Babush, 74 shtëpi u rindërtuan për familjet serbe të Kosovës. Megjithatë që nga ajo kohë vetëm pesë familje dhe një person u vendosën përherë në fshat. Në fshatin Doganaj/Doganovic me shumicë shqiptare të Kosovës, gjashtë shtëpi të ndërtuara për familjet kthyese të serbëve të Kosovës janë aktualisht të pabanuara. Në fshatin Muhaxher Talinoc/Muhadžer Talinovac me shumicë shqiptare të Kosovës, ku 45 shtëpi u ndërtuan për të kthyerit në vitin 2006 dhe 2007, vetëm 16 nga 40 familje të cilat fillimisht u kthyen janë ende duke banuar (23 persona)

⁵⁷ Në qytetin e Gjilanit/Gnjilane, familja në pronësi të shtëpisë u zhvendos gjatë trazirave të marsit të vitit 2004 dhe që nga ajo kohë jeton në fshatin e afërm Šilovo/Shillovë në komunën e Gjilanit/Gnjilane.

banuar me shqiptarë të Kosovës u kaplua nga zjarri dy herë: një herë në shkurt të vitit 2011 dhe herën tjetër në gusht të vitit 2011. Rasti u hetua si zjarrvënie e qëllimshme por nuk u ngrit akuzë ndaj askujt. Në shumë prej rasteve të lartcekura, asnjë kryerës nuk u identifikua; përjashtimi i vetëm ishte rasti në Srpski Babuš/Srpski Babush ku nëntë persona u mbanë në paraburgim për një muaj në lidhje me 30 akuza për vjedhje në dhjetor të vitit 2010.

Institucionet komunale të Ferizaj/Uroševac reagues në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe të vendosur ndaj incidenteve të lartcekura. Një ditë pas vrasjes së dyfishtë në Muhaxher Talinoc/Muhadžer Talinovac, kryetari i komunës lëshoi një dënim të ashpër publik që u botua në gjuhën shqipe dhe atë serbe në ueb faqen e komunës.⁵⁸ Po në të njëjtën ditë, ai vizitoi fshatin së bashku me ministrin për komunitete dhe kthim dhe njërin nga zëvendëskryeministrat për të siguruar komunitetin e prekur. Në ditët pas vrasjes, policia shtoi praninë e saj në Muhaxher Talinoc/Muhadžer Talinovac dhe në fshatrat e tjerë të banuar me serbë të Kosovës në komunë, si dhe raportoi se po trajtonin rastin me ndjeshmëri të jashtëzakonshme.⁵⁹ Policia tha se do të mbanin kontakte të rregullta me komunitetin e prekur dhe se do të vazhdojnë t'i sigurojnë ata dhe t'i përditësojnë për zhvillimet. Incidenti u diskutua në mbledhjen e jashtëzakonshme të KLSP-së më 8 korrik, pas së cilit pjesëmarrësit nxorën një deklaratë të fuqishme që dënonte aktin dhe kërkonte nga institucionet përgjegjëse që në ngulm të gjejnë dhe të dënojnë kryerësit.

Sa u përket incidenteve që e prekin pronën e të kthyerve, grabitjet e përsëritura në Bablljak/Bablak u diskutuan në mbledhjen e KKS-së të 10 tetorit 2011, gjatë së cilës kryetari i komunës u kërkoi të gjithë akterëve të sigurisë që të ndërmarrin veprime më serioze për t'i parandaluar grabitjet e mëtejme dhe ra dakord që t'ju japë kompensim dy të kthyerve që jetojnë në fshat, të cilat ata i morën më 10 nëntor.⁶⁰ Gjithashtu, në përpjekje për ta rritur më tej sigurinë, komuna shtoi patrullimet e policisë në fshat dhe riparoi sistemin e ndriçimit publik. Kryetari, bashkë me ministrin për Komunitete dhe Kthim, i dënuan publikisht incidentet. Gjendja në Doganaj/Doganovic u diskutua në takimin e KKS-së të 3 shkurtit 2012, gjatë të cilit policia paraqiti strategjinë e tyre të re për punë policore në bashkësi; në mënyrë inkurajuese, kjo strategji parashihte prani të shtuar të policisë në zonat e prekura dhe vazhdimësi më të madhe në caktimin e zyrtarëve policorë në ato vende.

Në fillim të vitit 2012, komuna e Ferizajt/Uroševac themeloi një KLSP, dhe mbledhja e parë u mbajt më 18 janar, gjatë së cilës 25 përfaqësues të komunitetit morën pjesë në prezantimin e përfaqësuesve të OSBE-së mbi rolin dhe funksionimin e KLSP-ve. Më 20-22 mars dhe pastaj përsëri më 11-12 prill, dhjetë anëtarë të KLSP-së së Ferizajt/Uroševac vijuan seancat e trajnimit të mbajtura nga OSBE-ja në Akademinë e Kosovës për Siguri Publike, të cilat u përqendruan në përmirësimin e aftësisë së KLSP-ve për të gjetur dhe punuar me partnerët e duhur në komunitetet e tyre dhe më gjerë. Pas seancave të trajnimit, KLSP-ja e Ferizajt/Uroševac u mbledh dy herë,

⁵⁸ Shih ueb faqen e komunës së Gjilanit/Gnjilane "Kryetari i komunës së Ferizaj/Uroševac dënon ashpër vrasjen e çiftit", <http://kk.rks-gov.net/ferizaj/News/Kryetari-i-Ferizajt,-Agim-Aliu-denon-ashper-vrasj.aspx?lang=sq-AL> (Albanian), <http://kk.rks-gov.net/ferizaj/News/Kryetari-i-Ferizajt,-Agim-Aliu-denon-ashper-vrasj.aspx?lang=sr-Latn-CS> (në gjuhën serbe), 7 korrik 2012.

⁵⁹ Intervistë me përfaqësuesin e Policisë së Kosovës, 8 korrik 2012.

⁶⁰ Kompensimi ka përfshirë soba elektrike, frigoriferë, rrobalarëse, televizorë, stufë me dru dhe bojlerë për ngrohje të ujit. Vlera totale e pakove të ndihmës ka qenë 2,192 euro.

fillimisht më 5 prill dhe pastaj më 30 maj 2012. Çuditërisht, në asnjërën mbledhje pjesëmarrësit nuk e ngritën çështjen e sigurisë në vendet e kthimit. Ky fakt u nënvizua nga një përfaqësues i medieve i cili ishte i pranishëm në mbledhjen e dytë dhe e kritikoi këtë lëshim. Policia e Kosovës u përgjigj me informatat e fundit mbi patrullimet. Mirëpo, në asnjërën mbledhje të KLSP-së kjo çështje as u ngrit as u diskutua nga përfaqësuesit e serbëve të Kosovës.⁶¹

Incidentet e supozuara të zjarrvënies në qytetin e Gjilanit/Gnjilane nuk janë ngritur në mbledhjen e KKS-së, por me kërkesë të kryetarit të komunës, drejtoria për emergjenca dhe shpëtim mbajti një takim më 22 shkurt 2012 për ta diskutuar këtë çështje. Gjithashtu, më 23 shkurt, kryetari nxori në faqen e internetit të komunës një kumtesë për shtyp me të cilën dënonte incidentin (ndonëse vetëm në gjuhën shqipe).⁶²

Por, përkundër këtyre përpjekjeve të akterëve të ndryshëm komunalë për t'i zbutur shqetësimet e të kthyerve në fshatrat e prekura, përkeqësimi i gjendjes së sigurisë pati ndikim në perceptimet e komuniteteve lidhur me sigurinë, duke ndikuar në qëndrueshmërinë e përgjithshme të procesit të kthimit: për shembull, një i kthyer i moshuar në Bablljak/Bablak i cili kishte qenë viktimë e kërcënimeve të rënda u largua nga Kosova për kohë të pacaktuar. Gjithashtu, përpjekjet komunale nuk patën sukses në adresimin e shqetësimeve të pronarit të shtëpisë së djegur në Gjilan/Gnjilane, i cili besonte se incidentet ishin tentime të qëllimshme për ta shtyrë atë që ta shesë pronën e tij. Ai e ka informuar OSBE-në se ai dhe familja e tij nuk ishin të gatshëm që të kthehen në qytetin e Gjilanit/Gnjilane, për shkak të rrezikut të perceptuar ndaj sigurisë së tyre personale.⁶³

Gjatë periudhës së raportimit, incidentet e përsëritura, si dhe perceptimet në mesin e komuniteteve se policia nuk kishte qenë në gjendje që t'i identifikonte kryerësit dhe se sistemi gjyqësor kishte qenë i paefektshëm në shqyrtimin e atyre rasteve që nuk shkuan në gjykatë, vazhduan që t'i ushqejnë perceptimet e të kthyerve se as komuniteti pritës i shqiptarëve të Kosovës dhe as institucionet e Kosovës nuk ishin me të vërtetë përkrahës të procesit të kthimit. Megjithatë, këto perceptime u ulën pjesërisht nga përpjekjet e vazhdueshme të policisë dhe institucioneve komunale, sidomos në Ferizaj/Uroševac, për ta adresuar gjendjen përmes mekanizmave institucionale dhe deklaratave publike për dënimin e akteve.⁶⁴ Do të jetë me rëndësi që të vrojtohen efektet afatgjata të këtij lloji angazhimi komunal si mbi numrin ashtu edhe shpeshësinë e incidenteve të sigurisë, dhe mbi perceptimet e të kthyerve dhe PZH-ve lidhur me sigurinë e tyre.

⁶¹ Intervistë me përfaqësuesin serb të Kosovës e KLSP-së së Ferizajt/Uroševac, ndërtesa e komunës së Ferizajt/Uroševac, 30 maj 2012.

⁶² Shih faqen e internetit të komunës së Gjilanit/Gnjilane, "Formohet komisioni për vlerësimin e shtëpisë së dëmtuar", <http://kk.rks-gov.net/gjilan/News/Advertisement/Formohet-komisioni-per-vleresimin-e-shtepise-se-de.aspx> (qasur më 6 qershor 2012).

⁶³ Intervistë me pronarin e pronës së dëmtuar, 22 shkurt 2012. Pronari ka deklaruar gjithashtu që së fundmi atij i ishin bërë oferta për t'ia blerë pronën, por që ai kishte refuzuar të bënte diçka të tillë.

⁶⁴ Të gjitha referimet që u bëhen perceptimeve të komuniteteve janë nxjerrë nga intervistat personale me përfaqësues të komuniteteve të kryera nga ekipet e OSBE-së në terren gjatë muajve shkurt-mars 2012.

Në rajonin e Mitrovicës/Mitrovica, incidente të sigurisë janë raportuar në vendet e kthimit Dolak/Doljak dhe Shtitaricë/Štitarica⁶⁵, Novosellë Magjun/Novo Selo Mađunsko⁶⁶ dhe Banjskë/Banjska⁶⁷ në komunën e Vushtrrisë/Vučitrn; dhe në vendin e kthimit Svinjarë/Svinjare në pjesën jugore të Mitrovicës/Mitrovica⁶⁸.

Një rast i zjarrvënies së supozuar në Banjskë/Banjska të komunës së Vushtrrisë/Vučitrn i është raportuar policisë më 22 mars 2012, ashtu sikurse edhe një incident i vandalizmit me shënjestër një varrezë ortodokse serbe. Çështjet në fjalë u diskutuan në mbledhjen e KKS-së më 2 prill, gjatë së cilës policia e Kosovës u dha pjesëmarrësve informatat e fundit rreth statusit të hetimit. Komuna reagoi në mënyrë të prerë, duke nxjerrë një kumtesë për shtyp (ndonëse vetëm në gjuhën shqipe) në të cilën i dënonte që të dy incidentet.⁶⁹ Incidentin e mori seriozisht edhe Policia e Kosovës, që themeloi një njësit të përzier me prani të përhershme në fshat gjatë javëve pasuese.

Incidente të lidhura me pronën, sidomos plaçkitje dhe dëmtime të shtëpive të pabanuara, janë raportuar në fshatrat Dolak/Doljak dhe Novosellë Magjun/Novo Selo Mađunsko të komunës së Vushtrrisë/Vučitrn në fund të vitit 2010/fillim të vitit 2011, përkatësisht shtator të vitit 2011. Incidentet u diskutuan nga KKS-së më 6 dhjetor 2010 dhe 7 shkurt 2011⁷⁰ dhe, në përpjekje për t'i përmirësuar perceptimet e të kthyerve potencialë lidhur me sigurinë e tyre, policia e Kosovës filloi të bënte patrullime 24-orësh. Mirëpo, meqë nuk pati kthime të reja, policia zvogëloi gradualisht praninë e saj në fshat, duke i ndalur përfundimisht të gjitha patrullimet në gjysmën e dytë të vitit 2011. Komandanti i stacionit të policisë në Vushtri/Vučitrn ka thënë se nuk kishte personel të mjaftueshëm për të vazhduar me një prani të tillë të fuqishme të policisë në një zonë të pabanuar, por ka theksuar se në rast të kthimit të ndonjë familjeje ai do t'i rikthejë patrullat 24-orëshe.⁷¹

⁶⁵ Në vitin 2010, në Dolak/Doljak dhe Shtitaricë/Štitarica janë ndërtuar 15 shtëpi, 13 për familje të serbëve të Kosovës dhe 2 për raste të cënueshme të shqiptarëve të Kosovës. Megjithatë, nuk është kthyer asnjë serb i Kosovës dhe fshatrat mbeten njëetnike.

⁶⁶ Në Novosellë Magjun/ Novo Selo Mađunsko janë ndërtuar 35 shtëpi për të kthyerit potencialë serbë të Kosovës; por, asnjë nuk është kthyer. Sipas drejtorit të ZKKK-së, shumica e banorëve të mëparshëm janë zhvendosur në Priluzje/Prelluzhë, tani fshati më i madh i serbëve të Kosovës në komunë.

⁶⁷ Banjska/Banjska në Vushtri/Vučitrn është fshat i përzier me përafërsisht 11 apo 12 familje të kthyer të serbëve të Kosovës.

⁶⁸ Svinjara/Svinjare është fshat që ndodhet në afërsi të pjesës jugore të Mitrovicës/Mitrovica. Banorët e atyshëm serbë të Kosovës janë larguar gjatë konfliktit në vitin 1999 dhe më pas prapë më 2004, kur fshati u shkatërrua në masë të madhe gjatë trazirave të marsit të vitit 2004. Në vitin 2006 fshati ishte pjesë e një projekti të pasuksesshëm të kthimit. Shumica e 120 shtëpive të shkatërruara në 1999 dhe 2004 janë rindërtuar, ndonëse njerëzit janë "kthyer" vetëm për kohë të shkurtër sa t'i marrin ndihmat dhe gjësendet e tyre. Sot, shtëpitë e ndërtuara kanë mbetur të zbrazëta dhe vetëm dy serbë të Kosovës janë me banim të përhershëm në fshat.

⁶⁹ Faqja e internetit e komunës, "Reagim i komunës ndaj dy rasteve që kanë ndodhur në fshatin Banjskë", 26 mars 2011, <http://kk.rks-gov.net/vushtrri/News.aspx> (qasur më 3 korrik 2012).

⁷⁰ Ende nuk është themeluar KKS-ja për pjesën jugore të Mitrovicës/Mitrovica, megjithëse ekziston një Komitet për Mbrojtje dhe Shpëtim që mbledhet dy herë në muaj dhe ku diskutohen çështjet e lidhura me sigurinë.

⁷¹ Komandanti i stacionit të policisë në Vushtri/Vučitrn, intervistë personale, 27 shkurt 2012.

Grabitje serioze dhe të shpeshta ka pasur edhe në vendin e kthimit Svinjarë/Svinjare në pjesën jugore të Mitrovicës/Mitrovica gjatë gjithë 2011-ës dhe 2012-ës, si dhe dëmtime të objekteve të rëndësisë fetare. Ndonëse zyrtarët komunalë nuk nxorën deklaratë zyrtare për t'i dënuar këto akte dhe çështja nuk u diskutua në asnjë mbledhje të KKSBB, komuna ka ofruar formalisht përkrahje për procesin, duke i inkurajuar rregullisht PZH-të që të kthehen.⁷² Përfaqësuesi i PZH është përgjigjur se ata nuk do të kthehen derisa komuna të mund t'ju garantojë atyre se do të marrin fund vjedhjet.⁷³

Në fakt, si reagim ndaj incidenteve të sigurisë në Svinjarë/Svinjare, banorët e këtij fshati u dërguan më 1 nëntor 2011 nga një letër kryesuesve të Misionit të Administratës së Përkohshme të Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK), Misionit të Bashkimit Evropian për Sundimin e Ligjit (EULEX) dhe Forcave të NATO-s në Kosovë (KFOR) për t'u ankuar për "shkatërrimin sistematik" të pronave të tyre, dëmtimin e objekteve të rëndësisë fetare dhe punimin e paligjshëm të tokave së tyre nga shqiptarët e Kosovës.⁷⁴ Ata nuk kishin marrë ende përgjigje nga asnjë prej institucioneve në gusht të vitit 2012. Në shkurt të vitit 2012, përfaqësuesit e PZH-ve u takuan me kryetarin e Mitrovicës/Mitrovica për t'iu ankuar se tokat ua kishin marrë fshatarët shqiptarë të Kosovës dhe po ua punonin në mënyrë të paligjshme.⁷⁵ Kryetari u përgjigj që ai do ta diskutonte këtë çështje me komandantin e stacionit të Mitrovicës/Mitrovica; në pranverë të vitit 2012, u shtua prania e policisë së Kosovës me qëllim të hetimit të plaçkitjeve të raportuara.

Rajoni i Pejës/Peć

Në rajonin e Pejës/Peć, incidente të sigurisë janë raportuar në fshatrat Dobrushë/Dobruša, Oprashkë/Opraške dhe Zallq/Žač të komunës së Istogut/Istok; dhe në Babiq/Babiće, Bellopole/Belo Polje, Brestovik/Brestovik, Goraždevac/Gorazhdevc, Lazović/Lazović, Ljevoša/Lëvoshë, Siga/Sigë dhe Vragovc/Vragovac të komunës së Pejës/Peć.

Incidenti më serioz ndodhi më 20 tetor 2011 në fshatin Dobrushë/Dobruša⁷⁶ të komunës së Istogut/Istok kur, gjatë një grindjeje për çështje prone, një shqiptar i Kosovës i gjuajti me armë zjarri tre serbë të Kosovës, duke lënë një të vdekur dhe dy të tjerë të lënduar. Dy prej viktimave ishin serbë të zhvendosur të Kosovës të cilët ishin kthyer në fshat për ta vizituar pronën e tyre në Dobrushë/Dobruša dhe për ta sqaruar pronësinë mbi pronën me kryerësin; i treti ishte një i kthyer nga Istogu/Istok që po i shoqëronte ata. Policia e Kosovës u informuar për incidentin dhe reagoi menjëherë. I dyshuari u vetëdorëzua në polici më 21 tetor 2011, dhe procesi gjyqësor nisi në fillim të korrikut të vitit 2012.

Grupi punues komunal për kthim, 1 korrik 2010; grupi punues komunal për kthim, 6 janar 2011.

⁷³ Po aty.

⁷⁴ Letër nga banorët e fshatit Svinjarë/Svinjare drejtuar z. Farid Zarif, Kryesues i UNMIK-ut; z. Xavier de Marniak [sic], Kryesues i Misionit të Bashkimit Evropian për Sundim të Ligjit (EULEX); dhe Gjeneralit Erhard Drews, Komandant i Forcës së Kosovës (KFOR), Zvečan/Zvečan, 1 nëntor 2011.

⁷⁵ Përfaqësuesi i PZH-ve serbë të Kosovës në Svinjarë/Svinjare, intervistë personale me OSBE-në, 29 shkurt 2012.

⁷⁶ Dobrusha/Dobruša është fshat me popullsi etnikisht të përzier, i banuar nga shqiptarë të Kosovës, boshnjakë të Kosovës dhe një familje e kthyer serbe e Kosovës.

Ndaj këtij incidenti pati reagim të fuqishëm komunal. Kryetari i Istogut/Istok e dënoi publikisht gjuajtjen me armë ditën e nesërme dhe ka publikoi një deklaratë që dënonte aktin në faqen zyrtare të internetit të komunës (ndonëse vetëm në gjuhën shqipe).⁷⁷ Deklarata për dënimin e këtij incidenti nxorën gjithashtu edhe institucionet qendrore⁷⁸ dhe organizatat ndërkombëtare, përfshirë OSBE-në.⁷⁹ Incidenti u diskutua në seancën e KKS-së më 27 tetor 2011, fakt ky që është lavdëruar nga anëtari serb i Kosovës i KKS-së (ndonëse viktimat e incidentit janë ankuar që kjo nuk ju është bërë e ditur nga përfaqësuesi i tyre).⁸⁰ Gjithashtu, pas incidentit u ndërmorën aktivitete të informimit me qëllim të qetësimit të komunitetit të prekur. Më 24 tetor 2011, drejtori i ZKKK-së së Istogut/Istok i vizitoi në spital të dy viktimat e mbijetuara, dhe që atëherë ka ndërmarrë rregullisht aktivitete të informimit në Dobrushë/Dobruša.

Gjatë gjithë vitit 2011 ka pasur një shkallë të lartë të incidenteve të sigurisë edhe në vendet e kthimit në Oprashkë/Opraške⁸¹ dhe Zallq/Žač⁸². Në fillim të vitit 2011, më saktësisht 17 janar, një i kthyer serb i Kosovës nga fshati Oprashkë/Opraške i raportoi policisë që shtëpia e tij kishte marrë zjarr. Të nesërmen, po i njëjti i kthyer i raportoi policisë që shtëpia e të birit të tij ishte grabitur. Më 23 janar, një serb tjetër i kthyer i Kosovës u sulmua fizikisht në po të njëjtën zonë. Në fshatin Zallq/Žač ndodhën raste të shumta të plaçkitjeve, dëmtimit të pronës, dhe prerjes së paligjshme të pyjeve në pronësi të serbëve të Kosovës.

Edhe këto incidente u diskutuan në seancat e KKS-së, dhe më 1 shkurt 2012 kryetari i Istogut/Istok vizitoi Oprashkën/Opraške për t'u takuar me përfaqësuesin serb të Kosovës të fshatit. Pas vizitave të kryetarit të komunës, komuna ndërmori hapa për përmirësimin e infrastrukturës në këtë zonë, duke rehabilituar dy rrugët që lidhin Zallqin dhe rrugën që çon në Oprashkë/Opraške. Ndonëse këto nuk mund t'i atribuohen drejtpërsëdrejti vizitave, ato duket se kanë pasur ndikim në përmirësimin e përgjithshëm të situatës së sigurisë⁸³.

Këta incidente të përsëritur dhe sistematik patën ndikim serioz në perceptimet e komuniteteve të prekura lidhur me sigurinë e tyre. Më 23 dhjetor 2011, të kthyerit

⁷⁷ “Dënim i sulmit ndaj një personi të riadhesuar në fshatin Oprashkë/Opraške të komunës së Istogut/Istok” [përkthyer nga gjuha shqipe], faqja zyrtare e internetit e institucioneve komunale të Istogut/Istok, 21 tetor 2011, <http://kk.rks-gov.net/istog/News/Kryetari-i-Komunes-Haki-Rugova-denon-vrasjen-e-nj.aspx> (qasur më 19 qershor 2012).

⁷⁸ “Qeveria dënon sulmin ndaj një personi të riadhesuar” [përkthyer nga gjuha shqipe], KosovoLive, 17 janar 2011, <http://www.kosovalive.com/?cid=1,2,71625> (qasur më 19 qershor 2012).

⁷⁹ Kumtesë e OSBE-së për medie, “Misioni i OSBE-së në Kosovë dënon vrasjen në Dobrushë/Dobruša”, 21 tetor 2011, <http://www.osce.org/kosovo/84225> (qasur më 13 gusht 2012); Peter Feith, “Dënim i sulmit ndaj një personi të riadhesuar në Istog/Istok” [përkthyer nga gjuha shqipe], Telegrafi, 26 janar 2011, <http://www.telegrafi.com/?id=2&a=12597&komentet=1> (qasur më 19 qershor 2012).

⁸⁰ Raporti i OSBE-së i vitit 2011 “Reagimet komunale ndaj incidenteve të sigurisë”, shënimi i mësipërm 28, f. 21.

⁸¹ Oprashka/Opraške është fshat ku janë ndërtuar 15 shtëpi për të kthyerit serbë të Kosovës. Aktualisht, në këtë fshat jetojnë vetëm dy familje, ndërsa të tjerët vijnë për vizita të herëpashershme, kryesisht nga Serbia.

⁸² Zallq/Žač është fshat shumetnik, i banuar nga shqiptarë të Kosovës, egjiptianë të Kosovës dhe serbë të Kosovës. Aty janë ndërtuar 26 shtëpi, dhe 26 familje serbe të Kosovës janë vendosur në to përgjithmonë; të tjerët vetëm i vizitojnë herë pas here.

⁸³ Edhe ekipet e OSBE-së në terren edhe UNHCR besojnë se punët infrastrukturore kanë qenë të paktën pjesërisht përgjegjëse për përmirësimin e përgjithshëm të situatës së sigurisë. UNHCR, email, 4 tetor 2012

serbë të Kosovës nga Zallqi/Žač u drejtuan një “letër shqetësimi” institucioneve komunale, stacionit të Policisë së Kosovës në Istog/Istok, Ministrisë së Punëve të Brendshme dhe bashkësisë ndërkombëtare, në të cilën tërhiqnin vëmendjen te incidentet e sigurisë dhe shprehnin keqardhje për dështimin e institucioneve përgjegjëse që të ndërmarrin “veprime konkrete” për t’i sjellë kryerësit para drejtësisë. Pas pranimit të letrës, policia vizitoi përfaqësuesin e fshatit dhe e inkurajoi atë që ta kontaktojë drejtpërsëdrejti drejtorin e hetimeve. Çështja e incidenteve të sigurisë është ngritur nga policia gjatë takimit të KKS-së më 24 nëntor 2011 dhe letra është diskutuar në takimin e KK-së më 30 dhjetor 2011; megjithatë, nuk është ndërmarrë asnjë veprim pasues gjer në gusht të vitit 2012.

Në komunën e Pejës/Peć, disa incidente që i prekën të kthyerit ndodhën në fshatin Brestovik/Brestovik⁸⁴ gjatë periudhës së raportimit. Më 12 maj 2011, një çift serbësh të Kosovës raportoi që persona të maskuar dhe të armatosur kishin hyrë në shtëpinë e tyre, duke u kërkuar para. Kryerësit e kishin sulmuar fizikisht çiftin dhe kishin vjedhur një telefon celular. Më 17 gusht 2011, një serb i Kosovës raportoi që bodrumit të tij i ishte vënë zjarri; gjatë hetimeve policia gjeti prova të zjarrvënies. Më 3 shtator 2011, një serb tjetër i Kosovës raportoi që është fyer nga një shqiptar i Kosovës derisa ka qenë në një dyqan lokal. Më 22 nëntor 2011, një serb i Kosovës nga lagjja Lazović⁸⁵ (qyteti i Pejës/Peć) raportoi se dikush ka hedhur një mjet shpërthyes nëpër dritaren e tij, duke e vënë shtëpinë e tij në zjarr. Incidentet e tjera në vitin 2011 kanë përfshirë vjedhje dhe vjedhje të rënda në fshatrat Ljevoša/Lëvoshë⁸⁶, Siga/Sigë⁸⁷ dhe Goraždevac/Gorazhdevc⁸⁸; dëmtime të pasurisë së paluajtshme në fshatrat Vragovc/Vragovac⁸⁹, Bellopole/Belo Polje⁹⁰ dhe Babiq/Babiće⁹¹; dhe prerje të paligjshme të druve në fshatrat Ljevoša/Lëvoshë, Bellopojë/Belo Polje dhe Goraždevac/Gorazhdevc.

Sa u përket të gjitha incidenteve të mësipërme, vetëm një i dyshuar u ndalua nga policia në lidhje me rastin e fyerjes në fshatin Brestovik/Brestovik; personi u lirua më vonë nga akuza. Incidentet nuk u diskutuan asnjëherë qoftë në KKS apo ndonjë forum komunal tjetër të sigurisë, dhe institucionet komunale të Pejës/Peć nuk bënë asnjë përpjekje për t’i qetësuar komunitetet e prekura, qoftë përmes deklaratave publike që i dënojnë incidentet apo komunikimit me komunitetet e prekura.

Frekuenca e incidenteve në komunën e Pejës, si dhe përshtypja e pamundësisë së policisë së Kosovës për të identifikuar dhe përndjekur kryesit, si dhe mungesa e

⁸⁴ Në fshatin Brestovik/Brestovik janë ndërtuar përafërsisht 70 shtëpi për të kthyerit serbë të Kosovës; 60 janë vendosur në to përgjithmonë.

⁸⁵ Në Lazović/Lazović janë ndërtuar 16 shtëpi për të kthyerit serbë të Kosovës në vitin 2007; shtatë janë vendosur në to përgjithmonë.

⁸⁶ Në Ljevoša/Lëvoshë janë rindërtuar 21 shtëpi për të kthyerit serbë të Kosovës; përafërsisht 25 të kthyer janë vendosur në to përgjithmonë.

⁸⁷ Në Siga/Sigë, janë rindërtuar 30 shtëpi për të kthyerit serbë të Kosovës; gjashtë familje janë vendosur në to përgjithmonë.

⁸⁸ Në fshatin Goraždevac/Gorazhdevc janë rindërtuar tri shtëpi për të kthyerit serbë të Kosovës. Në këto shtëpi aktualisht jeton vetëm një familje e kthyer serbe e Kosovës; dy shtëpitë e tjera mbeten të pabanuara për shkak të mungesës së lidhjes me ujësjellës dhe energji elektrike.

⁸⁹ Në Vragovc/Vragovac është ndërtuar një shtëpi për një të kthyer rom të Kosovës.

⁹⁰ Në fshatin Bellopole/Belo Polje janë rindërtuar 80 shtëpi për të kthyerit serbë të Kosovës; 50 janë vendosur në to përgjithmonë.

⁹¹ Në fshatin Babiq/Babiće janë rindërtuar katër shtëpi për familjet e kthyer serbe të Kosovës; aktualisht në fshat nuk jeton asnjë i kthyer.

përgjithshme e deklaratave komunale të dënimit dhe përkrahjes, kanë krijuar ndjenja të forta të brengosjes dhe pasigurisë tek të kthyerit serbë. Megjithatë, derisa niveli i shqetësimit është rritur, ai nuk duket të ketë komprometuar procesin e kthimit, pasi që lista e të kthyerve të mundshëm që kërkojnë ndihmë ka mbetur e krahasueshme me vitet e kaluara.

Rajoni Prishtinë/Priština

Në rajonin e Prishtinës/Priština, incidente të sigurisë janë raportuar në zonat e kthimit në Fushë Kosovë/Kosovo Polje, sidomos Dobër Dub/Dobri Dub⁹² dhe Miradi të Epërme/Gornje Dobrevë⁹³.

Në shtator të vitit 2011, dy gurë varresh janë dëmtuar në varrezën ortodokse serbe në zonën e kthimit në Dobër Dub/Dobri Dub; në tetor të vitit 2011, dy gurë tjerë varresh janë vandalizuar. Rastet i janë raportuar Policisë së Kosovës, por deri në gusht të vitit 2012, dëmet ende nuk janë riparuar. Edhe pse Policia e Kosovës ka filluar hetimet formale në këtë rast, nuk janë identifikuar të dyshuar. Incidenti nuk është diskutuar në takimin e KKS-së, por është ngritur në një takim ad-hok në të cilin kryesuesi i Kuvendit Komunal ka shprehur keqardhjen e tij. Komuna nuk ka lëshuar ndonjë deklaratë publike dhe nuk ka dënuar incidentin, por drejtori i shërbimeve publike, si dhe përfaqësuesi i ZKKK-së kanë vizituar vendin.

Në fshatin Dobrevë e Epërme/Gornje Dobrevë (komuna Fushë Kosovë/Kosovo Polje), janë vjedhur dy dritare nga një shtëpi e pabanuar e një të kthyeri. Policia e Kosovës ka arrestuar dy të dyshuar që janë zënë duke u munduar të vjedhin dritaret e një shtëpie tjetër të pabanuar në zonën e njëjtë të të kthyerve. Komuna nuk ka lëshuar ndonjë deklaratë formale të dënimit të incidenteve, ndërsa as takimi i KKS-së nuk e diskutuar situatën, por më 3 shkurt 2012, Policia e Kosovës ka mbajtur një takim me Kryetarin, Zëvendës-Kryetarin për Komunitete⁹⁴, KFOR-in, policinë e EULEX-it, përfaqësuesit fetarë⁹⁵ dhe OSBE-në, gjatë të cilit zëvendëskryetari dhe komandanti i policisë së Kosovës kanë deklaruar që incidentet nuk kanë ndikuar në situatën e përgjithshme të sigurisë në komunë, e cila ka mbetur e qetë.

Është vështirë të matet efekti i këtyre incidenteve në qëndrueshmërinë e përgjithshme të procesit të kthimit, pasi që asnjë person i zhvendosur nuk është kthyer as në Dobër Dub/Dobri Dub e as në Dobrevë të Epërme/Gornje Dobrevë për një periudhë të konsiderueshme kohore, përkundër finalizimit të projekteve të kthimit më 2007, respektivisht më 2011.

Rajoni Prizren

⁹² Dobër Dubi/Dobri Dub është fshat i vogël me popullsi të përzier të ashkalive dhe shumicës shqiptare. Njëzet shtëpi janë rindërtuar për familjet e zhvendosura serbe, por përfituesit e tyre i kanë shitur pronat dhe janë kthyer në Serbi.

⁹³ Dobrevë e Epërme/Gornje Dobrevë është fshat monoetnik shqiptar. Njëmbëdhjetë shtëpi janë ndërtuar për serbët e kthyer, si dhe dy për shqiptarët e komunitetit pritës. Deri tani, nuk ka pasur kthim.

⁹⁴ Në komunat ku së paku 10 për qind e banorëve i përkasin komuniteteve në pakicë numerike në atë komunë, kryetari i komunës mund të propozojë emërimin e zëvendëskryetarit për komunitete, për ta këshilluar atë për çështjet e komuniteteve. Neni 61 i Ligjit nr. 04/L-040 për Vetëqeverisje Lokale, 15 qershor 2008.

⁹⁵ Prifti i Kishës Ortodokse dhe Imami i xhamisë kryesore të Fushë Kosovës/Kosovo Polje.

Në rajonin e Prizrenit, incidentet janë koncentruar në zonat potenciale të kthimit në Sërbica të Ultë/Donja Srbica (komuna Prizren) dhe Mushitishtë/Mušutište (komuna Suharekë/Suva Reka).⁹⁶

Në maj të vitit 2011, 11 shtëpi të rindërtuara së voni, pronë e serbëve të zhvendosur në Sërbicë të Ultë/Donja Srbica, janë dëmtuar. Pas ndërhyrjes së ekipeve të OSBE-së në terren, policia ka rritur numrin e patrullimeve në fshat. Megjithatë, nuk janë identifikuar kryesit, e as komuna nuk ka nxjerrë ndonjë deklaratë dënimi. Në një takim mes zyrtarëve komunalë, UNHCR-së dhe përfituesve serbë më 28 tetor 2011, personat e zhvendosur kanë theksuar pikëllimin e tyre për dëmtimin e pronave, si dhe kanë shprehur keqardhjen që nuk janë informuar më herët për situatën. Ata fajësonin komunën që nuk po mundoheshin të përafroheshin me komunitetin pritës pas incidenteve të raportuara të vandalizmit/plaçkitjes së shtëpive dhe uzurpimit të tokave. Si reagim ndaj këtyre, koordinatori i ZKKK-së ka filluar vizitat e rregullta në fshatin Sërbicë e Ultë/Donja Srbica (shatë herë qysh prej fillimit të projektit të rindërtimit); qysh prej këtyre vizitave, nuk ka pasur më incidente.

Duket që këto incidente negative nuk kanë shkurajuar personat e zhvendosur në vizitat/kthimin e tyre. Të kthyerit potencialë kanë theksuar edhe vullnetin e tyre për t'u kthyer në vend për të vëzhguar riparimet⁹⁷, por edhe që do të shtynin vizitën e tyre deri në pranverën e vitit 2012, për të shmangur kushtet e vështira të dimrit. MKK-ja është pajtuar të veprojë në këtë drejtim, por përkundër përkujtimit nga UNHCR-ja dhe përfaqësuesit e personave të zhvendosur, duke përfshirë edhe rastin gjatë grupit punues komunal për kthim, më 19 prill 2012, ka dështuar të bëjë këtë deri në muajin gusht 2012.

Një incident tjetër ka ndodhur gjatë një vizite nga 50 serbë të zhvendosur në fshatin Mushitishtë/Mušutište në Suharekë/Suva Reka në gusht të vitit 2011. Personat e zhvendosur i kanë raportuar policisë të kenë dëgjuar të shtëna armësh afër gjermadhëve të Kishës së Trinisë së Shenjtë gjatë një shërbese fetare. Megjithatë, Policia e Kosovës, e cila ishte në përcjellje të të zhvendosurve në kohën e të shtënave të pretenduara, mohoi atë incident, me dorëzimin e një raporti në këtë drejtim.

Nuk ka pasur reagim nga komuna. Megjithatë, qëndrimi formal i Kryetarit të Komunës së Suharekës/Suva Reka, mes janarit dhe gushtit 2012 ka qenë që gjendja e sigurisë dhe ajo politike në komunë nuk ishte e përshtatshme për kthim. Në janar të vitit 2012, ai kërkoi që implementimi i planifikuar i Projektit të Kthimit dhe Riintegritimit në Kosovë (RRK) III⁹⁸ në Mushitishtë/Mušutište të shtyhet për shkak të

⁹⁶ Implementimi i projektit të kthimit në fshatin Sërbicë e Poshtme/Donja Srbica ka filluar më 2009, si dhe është finalizuar më 2010, me rindërtimin e 14 shtëpive (për 13 familje serbe dhe një familje shqiptare). Asnjë i kthyer nuk është aktualisht duke banuar aty. Fshati Mushitishtë/Mušutište aktualisht banohet vetëm nga shqiptarët, pasi që e gjithë popullsia serbe është zhvendosur gjatë konfliktit 1998–1999, edhe pse rreth 145 shtëpi janë shkatërruar gjatë konfliktit, asnjë projekt i rindërtimit/kthimit nuk është implementuar deri më sot në atë vend. Implementimi i parashikuar i projektit të Kthimit dhe Riintegritimit III në fshat ka ngecur që në fillim të vitit 2012, për shkak të kundërshtimeve nga komuniteti pritës (shih nenin 4.1 më poshtë).

⁹⁷ Në atë takim, përfaqësuesi i MKK-së theksoi që Ministria investon vetëm në riparimin e dëmeve, nëse do të kishin përkushtim të qartë nga PZh-të për t'u kthyer.

⁹⁸ RRK III është projekt dyvjeçar i kthimit që financohet nga Zyra e Bashkimit Evropian në Kosovë dhe MKK-ja, implementuar nga IOM-i.

perceptimeve të sigurisë që ndërlidheshin me veriun e Kosovës dhe tensioneve të rritura mes komunitetit pritës shqiptar dhe serbëve të zhvendosur.⁹⁹ Kjo ka ndaluar procesin e kthimit në zonë për një periudhë të zgjatur kohore, si dhe ka përçar mesazhin negativ për të gjitha palët, që është e pranueshme të kushtëzohet procesi i kthimit me faktorët e jashtëm politikë (shih nenin 4.1).

3.2 Përmbledhje e gjetjeve

Përkeqësimi i gjendjes së sigurisë në zonat e kthimit si më lart është shkak për brengosje. Grabitja sistematike e pronave të pabanuara të të kthyerve ka krijuar klimën e frikës dhe pasigurisë tek komunitetet e cënueshme të kthyer, si dhe tek të kthyerit potencial. Kjo përkeqësohet edhe më shumë nga vandalizmi apo përdhosja e objekteve me rëndësi fetare apo kulturore, sidomos varrezat dhe kishat ortodokse serbe, si dhe në raste më ekstreme nga sulmet direkte verbale dhe fizike kundër të kthyerve. Nëse vazhdojnë, incidentet e tilla do të komprometojnë qëndrueshmërinë e përgjithshme të procesit të kthimit.

Në një përpjekje për të adresuar këto çështje, Policia e Kosovës ka ndërmarrë masa proaktive për të siguruar komunitetet e prekura përmes rritjes së patrullimeve, për shembull në Ferizaj/Uroševac, Mitrovica/Mitrovicë dhe Prizren. Përpjekjet së voni në aplikim të një metodologjie të re për policinë në zonat e kthimit në Ferizaj/Uroševac janë premtuese, ashtu si vullneti më i madh i aktorëve komunalë që të shfrytëzojnë mekanizmat lokalë të komunitetit, si KKSJ-ja dhe KLSP-të në rritje të vetëdijes për incidentet, sigurimit të komuniteteve të prekura, si dhe koordinimit të veprimeve në vazhdimësi. Shembulli i Komunës së Gjilanit është veçanërisht inkurajues në këtë kuptim, si dhe implementimi i politikave të saj – sidomos takimet e rregullta të KKSJ-së dhe KLSP-ve, si dhe strategjia e re e policisë – duhen monitoruar sistematikisht; nëse mund të vërtetohet që ato kanë efekt të prekshëm pozitiv, ose tek gjendja aktuale e sigurisë, apo tek perceptimet e sigurisë tek të kthyerit, ata duhen shfrytëzuar si praktika të mira dhe të propozohen në zona tjera të prekura të kthimit në gjitha Kosovën.

Shumica e komunave i kanë marrë këto incidente seriozisht, duke shprehur përkrahjen e tyre për komunitetet e prekura, përmes aktiviteteve të përafrimit dhe deklaratave të dënimit publik; megjithatë, këto deklarata rrallë publikohen në gjuhën e komunitetit të prekur (me përjashtim të dukshëm në komunën e Ferizajt/Uroševac), si dhe ka prapë raste në të cilat institucionet komunale kanë dështuar në ndërmarrjen e veprimeve, për shembull në Pejë/Peć dhe Suharekë/Suva Reka. Për më tepër, në Suharekë/Suva Reka, jo vetëm që kryetari i komunës zyrtarisht ka tërhequr mbështetjen e tij për procesin e kthimit në janar të vitit 2012, me arsyetimin që kushtet e sigurisë nuk ishin të përshtatshme për kthim, por edhe ka dështuar të marrë veprim të koordinuar për të përmirësuar situatën deri sot, ose përmes dënimit të incidenteve apo aktiviteteve të përafrimit, për të qetësuar komunitetet e prekura.

⁹⁹ Letra formale nga ZKKK-ja e Suharekës/Suva Reka, përmes Kryetarit, për IOM-në, më datë 16 janar 2012.

4. ZONAT E VËSHTIRA TË KTHIMIT

Në disa zona të identifikuara, tensionet ndëretnike vazhdojnë të ndikojnë procesin e kthimit. Për pjesën më të madhe, kundërshtimet e theksuara të komuniteteve pritëse ndaj kthimit kanë rrënjë tek pohimet për krime të pazgjidhura të luftës ose rastet e personave të pagjetur, por në disa raste përkeqësohen edhe më shumë me kontestet pronësore apo zhvillimet e sigurisë, siç është ai i situatës në veri të Kosovës.

Kjo pjesë jep një pasqyrë rajonale të këtyre “zonave të vështira të kthimit”, ku tensionet mes të kthyerve potencialë dhe komunitetit pritës në mënyrë aktive pengojnë procesin e kthimit. Për secilin rajon, kjo pjesë mundohet të ofrojë një sfond të shkurtër të incidenteve, pasuar nga një vlerësim i përpjekjeve të institucioneve komunale dhe/ose organizatave ndërkombëtare për të avancuar dialogun dhe në mbështetje të procesit të kthimit.

4.1 Pasqyra rajonale e zonave të vështira të kthimit

Rajoni Gjilan/Gnjilane

Në rajonin e Gjilanit/Gnjilane, fshati Nerodime e Epërme/Gornje Nerodimlje (komuna Ferizaj/Uroševac) është identifikuar si zonë e vështirë e kthimit.

Mes viteve 2006 dhe 2010, janë organizuar katër vizita “shko-e-shih” në Nerodime të Epërme/Gornje Nerodimlje, të cilat kanë synuar t’i ofrojnë personave të zhvendosur mundësi të vizitojnë vendet e tyre të origjinës, si dhe të takohen me institucionet lokale në përgatitje për kthimin e tyre eventual. Edhe pse këto kanë kaluar pa incidente, në dy raste, gjatë takimeve përgatitore të sigurisë, përfaqësuesit e komunitetit pritës shqiptar kanë deklaruar që disa serbë të zhvendosur nuk janë të mirëseardhur, për shkak të angazhimeve të tyre të pretenduara në mizoritë e konfliktit të viteve 1998–1999. Pastaj, është organizuar një vizitë e pestë “shko-e-shih” për datën 8 nëntor 2011, por është penguar kur rreth 100 protestues të komunitetit pritës bllokuan hyrjen në fshat, duke i penguar fizikisht të zhvendosurit të hyjnë. Arsyeja e theksuar për atë protestë ishte prapë pohimi i kryerjes së akteve mizore nga serbët e zhvendosur në fshat gjatë konfliktit, si dhe dështimi i mëvonshëm i aktorëve gjegjës në vënien e kryesve të pohuar para drejtësisë.

Organizatorët e vizitës, Këshilli Danez për Refugjatë (DRC), raportoi që nuk kishte pasur ndonjë indikacion paraprak që ajo protestë do të mbahej, si dhe që ishin bërë aktivitete adekuate përgatitore, duke përfshirë edhe takimet e rregullta koordinuese të sigurisë mes UNHCR-së, Policisë së Kosovës dhe ZKKK-së.¹⁰⁰ Përkundër kësaj, posterët me ftesën për banorët që t’i bashkoheshin protestës janë shtypur dhe shpërndarë në fshat dhe në qytetin e Ferizajt/Uroševac gjatë vikendit (5-6 nëntor) pra caktimit të VSHSH.¹⁰¹ DRC është informuar vetëm nga policia lidhur me protestën e

¹⁰⁰ Intervistë telefonike me DRC, 24 nëntor 2011.

¹⁰¹ Posterët përmbanin mesazhin vijues: “Shpallje. Më 8 nëntor, tubim kundër kthimit të kriminelëve serbë në fshatin Nerodime. Ju lutemi të merrni pjesë nga ora 10:00 në urën e Babushit.”

planifikuar në mëngjesin e 8 nëntorit, deri në të cilën kohë ata ishin në proces të transportimit të PZH-ve nga vendqëndrimi i tyre për në fshat.¹⁰²

Gjatë një seance raportimi të mëvonshme më 9 nëntor 2011, të ndjekur edhe nga përfaqësuesit komunalë, organizatat ndërkombëtare dhe përfaqësuesit e të dy komuniteteve, një përfaqësues i komunitetit pritës kishte theksuar që banorët e fshatit Nerodime e Epërme/Gornje Nerodimlje nuk janë kundër kthimit të serbëve në parim, por pohon që disa persona të zhvendosur ishin përgjegjës për krimet e kryera gjatë konfliktit. Ai shprehu frustrimin e tij për mungesën e konsultimit me komunitetin pritës para vizitës (në fakt, asnjë shqiptar nuk ishte përfshirë në takimet përgatitore të sigurisë për ngjarjen e nëntorit 2011, përkundër njoftimeve të mëhershme për vizitat e mëhershme). Ai akuzonte bashkësinë ndërkombëtare (sidomos UNMIK-un dhe EULEX-in) për dështime të vazhdueshme në adresimin efektiv të pohimeve përkatëse. Përfundimisht, ai theksoi që gjendja në veri të Kosovës kishte kontribuar në ndjenjën e përgjithshme të frustrimit tek shqiptarët, gjë që kishte nxitur edhe më shumë protestën. Komuna luajti një rol aktiv dhe konstruktiv në takim, duke theksuar të drejtën e kthimit për të gjithë, por duke kërkuar që krimet e luftës të trajtohen në mënyrën adekuate. Tensionet u ngritën edhe më shumë pas seancës, kur një veturë që transportonte një nga serbët e zhvendosur u gjuajt me gurë para ndërtesës komunale, derisa viktimat ishin brenda. Policia e Kosovës u njoftua për këtë incident, derisa kryesi u arrestua, por u lirua më vonë.

Më 9 dhjetor 2011, OSBE-ja organizoi një takim me dyer të mbyllura me përfaqësuesit e komunitetit pritës, MKK-në, UNHCR-në, DRC-në dhe EULEX-in. Përfaqësuesit komunalë prapë patën një qëndrim konstruktiv, duke bërë një deklaratë që qartazi afirmonte të drejtën e kthimit për të gjithë. Takimi përfundoi në një atmosferë pozitive, ku gjitha palët pranuan nevojën të punuarit drejt krijimit të kushteve për kthim të qëndrueshëm në fshatin Nerodime e Epërme/Gornje Nerodimlje. Në një takim tjetër, përfaqësuesit e komunitetit pritës u takuan me një këshilltar të lartë për krime të luftës në EULEX, i cili i informoi ata për mekanizmat dhe procedurat e parashtrimit të rasteve të krimeve të luftës; më 12 dhjetor 2011, në një takim me ekipet e OSBE-së në terren, përfaqësuesi i fshatit shprehu kënaqësinë e tij me rezultatin e atij takimi, duke thënë që tani besonte që brengat e tyre po merreshin seriozisht. Megjithatë, nuk janë planifikuar vizita të tjera “shko-e-shih” në atë zonë, si dhe mbetet të shihet nëse aktivitetet e lartpërmendura do të kenë ndikim pozitiv në qëndrueshmërinë e procesit të kthimit aty.

Rajoni Mitrovicë/Mitrovica

Në rajonin e Mitrovicës/Mitrovica, gjitha aktivitetet në lidhje me kthimin (p.sh. vizitat shko-e-shih, seancat e raportimit, etj.) që janë ndërmarrë gjatë periudhës së raportimit janë kryer pa kundërshtimin e komunitetit pritës dhe në bashkëpunim me komunat përkatëse. Si i tillë, nuk janë identifikuar lokacione të vështira të kthimit në kuptimin e kësaj pjese gjatë periudhës së raportimit.

¹⁰² Email nga DRC, 5 tetor 2012.

Rajoni Pejë/Peć

Në rajonin e Pejës/Peć, janë identifikuar zonat e vështira të kthimit në qytetin e Gjakovës/Đakovica, Komuna Gjakovë/Đakovica, fshati Lloqan/Loćane në komunën e Deçanit/Dečane; si dhe fshatrat Dresnik/Drnsnik dhe Grabanicë/Grabanica në komunën e Klinës/Klina.

Deri kohëve të fundit, marrëdhëniet ndërmjet serbëve të zhvendosur të Kosovës dhe komunitetit pritës shqiptar në Gjakovë/Đakovica ishin shumë të tendosura. Nuk ka pasur kontakt formal ndërmjet dy komuniteteve në periudhën ndërmjet 1999 dhe 2011, dhe ndonëse institucionet komunale kanë bërë përpjekje të organizojnë VSHSH që nga viti 2005, në bashkëpunim me UNHCR dhe DRC, procesi i kthimit ishte komprometuar nga incidente të sigurisë (shih pjesën 3.1. më lart). Depërtimi përfundimisht ndodhi më 20 dhjetor 2011, kur gjashtë serbë të Kosovës të zhvendosur në Mal të Zi me sukses vizituan pronat e tyre dhe diskutuan për modalitetet e kthimit të tyre, falë mbështetjes së fuqishme të kryetarit të komunës dhe UNHCR-së, në bashkëpunim me DRC-në. Aktualisht, UNHCR dhe DRC janë duke shqyrtuar mundësinë e një vizite të dytë shko dhe shih në komunë.

Në fshatin Lloqan/Loćane (komuna e Deçanit), përpjekja e fundit për të organizuar VSHSH për serbët e zhvendosur ishte më 22 qershor 2011. Megjithatë, kjo vizitë u shty për arsye të sigurisë, pas deklaratave të komunitetit pritës shqiptar që pretendonin se tre nga personat e zhvendosur kishin qenë të përfshirë në krime të luftës gjatë konfliktit 1998–1999. Përkundër angazhimit nga UNHCR, OSBE-ja dhe zyrtarët komunalë për të ulur tensionet në këtë situatë dhe për të përmirësuar dialogun ndëretnik, 48 para VSHSH-së, komuniteti pritës, në bashkëpunim me Shoqatën e Veteranëve të Luftës të Ushtrisë Çlirimtare të Kosovës (UÇK), dorëzuan në gjykatën komunale në Deçan/Dečane një shkresë zyrtare duke akuzuar katër pjesëmarrësit potencialë të VSHSH për krime të luftës; shoqata e veteranëve u kërcënua me bllokim të rrugës në rast të realizimit të VSHSH. Policia e Kosovës deklaroi se situata e krijuar e sigurisë kërkon shfrytëzimin e një numri joproporcional të stafit, prandaj edhe rrjedhimisht VSHSH u shty për një datë tjetër. Deri më sot, komuniteti pritës vazhdon të kundërshtojë kthimin e serbëve të Kosovës në këtë rajon, dhe kushtëzoi Vizitat Shko dhe Shih të ardhshme – por edhe procesin e kthimit në tërësi – me veprime të bashkësisë ndërkombëtare për trajtimin e çështjes së personave të zhdukur.

Më 25 korrik 2011, kuvendi komunal (KK) në komunën e Klinës /Klina mori një vendim për të ndarë parcela toke në fshatin Dresnik/Drnsnik për shtatë persona të zhvendosur të komunitetit egjiptian të cilët nuk kishin prona tokësore. Megjithatë, vendimi u protestua nga pjesëtarët e komunitetit pritës shqiptar dhe serb, të cilët nënshkruan një peticion kundër vendimit të Kuvendit Komunal me arsyetimin se këta PZH nuk kishin jetuar në Dresnik/Drnsnik para konfliktit 1999.¹⁰³ Ky arsyetimi u kundërshtua nga KK në një takim më 13 tetor, dhe më 17 tetor 2011, Kuvendi Komunal u pajtua të mbështesë edhe kthimin e PZH-ve edhe komunitetin pritës duke siguruar fonde të jashtme për ndërtimin e dy shtëpive shtesë si “komponentë balancuese”. Megjithatë, deri në gusht 2012, asnjë donator nuk është identifikuar dhe familjet egjiptiane ende nuk kanë tokë.

¹⁰³ As stated in Section 2.1 above, under the RAE Strategy members of those communities have the right to return “either to their places of origin or to a freely chosen alternative place”.

Më 28 qershor 2012, Kuvendi Komunal në Klinë/Klina pranoi një peticion të nënshkruar nga 140 banorë shqiptarë të fshatit Grabanicë/Grabanica, të cilët kundërshtojnë kthimin e mundshëm të serbëve të Kosovës me arsyetimin e kryerjes së pretenduar të krimeve të luftës gjatë konfliktit 1998-1999. Banorët gjithashtu parashtruan padi penale pranë Gjykatës Komunale të Klinë/Klina dhe Zyrës së Prokurorit Special në Pejë/Peć. Në një takim të KKSBB më 4 korrik 2012, kreu i ZKKK konfirmoi se peticioni është dërguar në zyrën e kryetarit të komunës dhe sqaroi se ajo kishte të bënte vetëm personat të cilët kishin punuar për policinë gjatë konfliktit 1998–1999; megjithatë, zyrtarët komunalë nuk ndërmorën asnjë veprim pasues për të nënvizuar se pretendimet për kryerjen e krimeve të luftës nga ana e të kthyerve potencialë nuk mund të përdoren si arsyetim për të kufizuar të drejtën në kthim.

Ndonëse institucionet komunale në rajonin e Pejës e njohin të drejtën për t'u kthyer në parim, ata nuk kanë ndërmarrë veprime konkrete për ta mbështetur këtë, qoftë përmes deklaratave publike të mbështetjes apo aktiviteteve që kanë për synim avancimin e dialogut ndëretnik. Në disa raste, komunat i arsyetojnë këto mangësi me burime të pamjaftueshme buxhetore. Në Deçan/Dečane, ndonëse ZKKK-të, përfshirë edhe koordinatoren për kthim, kanë provuar të ndërlidhen me UNHCR dhe DRC, dhe të kërkojnë asistencë në organizimin e VSHSH dhe integrimin e serbëve të Kosovës të cilët veçse janë kthyer, mungesa e vullnetit politik nga ana e zyrtarëve të lartë komunalë ishte vështirësi serioze.

Ndryshe, komuna ka ndërmarrë një qasje më proaktive në procesin e kthimit, duke shënuar mbështetjen e saj përmes pjesëmarrjes së rregullt në VSHSH, seancat informuese dhe aktivitetet tjera që kanë të bëjnë me ngritjen e besimit ndërmjet komunitetit të kthyer dhe atij pritës. Task forca komunale për kthim është takuar për herë të parë më 10 shkurt 2012 për t'i vlerësuar mundësitë për kthimin e 18 familjeve serbe të Kosovës në fshatin Drenovc. Takimi është vijuar nga të gjitha palët e interesit në komunë (ZKKK, UNHCR, OSBE dhe Agjencia Kosovare për Avokim dhe Zhvillim dhe MKK). Më 27–29 shkurt 2012, në bashkëpunim me UNHCR dhe DRC, komuna e Klinës ka organizuar Vizitë Shko dhe Shih për personat e zhvendosur gjatë së cilës komuniteti pritës i është përgjigjur pozitivisht vizitës së ish fqinjëve të tyre serbë. Një tjetër VSHSH u realizua më 24–25 prill 2012, gjatë së cilës personat e zhvendosur serbë vizituan pronat e tyre në fshatin Budisavc; ku ata shprehën shqetësimet e tyre lidhur me dëmet në pronat e tyre, kreu i ZKKK-së informoi ata lidhur me skemën e komunës për të ofruar ndihmë rindërtuese¹⁰⁴. Këto veprime dhe suksesi i tyre relativ duhet të shihen si shembuj të ndikimeve të fuqishme të përkushtimit të vazhdueshëm dhe proaktiv komunal për procesin e kthimit.

Rajoni i Prishtinës/Pristina

Në rajonin e Prishtinës/Pristina, vendet e vështira për kthim janë identifikuar në Kolovicë/Koljovica dhe qytetin e Prishtinës/Pristina në komunën e Prishtinës, dhe Slllovi/Slovinje në komunën e Lipjanit/Lipljan.

¹⁰⁴ Seancë informuese VSHSH, objekti i komunës së Klinës/Klina, 25 prill 2012.

Aktualisht ekziston vetëm një lokacion i vetëm i kthimit në fshatin Kolovicë/Koljovica, në komunën e Prishtinës. Megjithatë, procesi i kthimit në këtë lokacion është duke u zvarritur, jo si rrjedhojë e pretendimeve për krime të luftës, por për shkak të çështjeve të pazgjidhura pronësore. Në periudhën ndërmjet 2005 dhe 2007, kur personat e zhvendosur kërkuan vizitë në fshat, shumica e pronave të tyre të mëhershme (përfshirë tokën bujqësore) janë uzurpuar ilegalisht dhe komuniteti pritës shqiptar nuk mirëpriti këtë vizitë. Udhëheqësia komunale fillimisht u takua me komunitetin përkatës, por mungesa e përkushtimit të tyre u bë e dukshme kur zyrtarët ndërprenë vijueshmërinë e tyre në VSHSH, seancat informuese dhe aktivitetet e dialogut ndëretnik. Organizatat ndërkombëtare kishin vështirësi në identifikimin e udhëheqësve të fshatit shqiptar për të përfaqësuar komunitetin pritës dhe për të punuar në mbështetje të procesit të kthimit.¹⁰⁵ Viteve të fundit, edhe përpjekjet e organizatave ndërkombëtare (p.sh. UNHCR dhe OSBE) dhe organizatave joqeveritare për të përfshirë kryetarin e komunës apo udhëheqës të tjerë shqiptarë të komunës kanë dështuar.¹⁰⁶

Në Sllovi/Slovinje (komuna e Lipjanit/Lipljan), komuniteti pritës shqiptar kundërshton procesin e kthimit bazuar në kryerjen e pretenduar të krimeve të luftës nga ana e personave të zhvendosur serbë gjatë konfliktit 1998–1999. Si rrjedhojë, ZKKK nuk mendon se është në pozitë të garantojë sigurinë e personave të zhvendosur, edhe me mbështetjen e aktorëve përkatës të sigurisë.¹⁰⁷ Përkundër kësaj, më 23–24 korrik 2011, UNHCR dhe DRC kanë organizuar një “vizitë shko dhe informohu”¹⁰⁸ për 46 familje serbe të Kosovës nga Sllovia të zhvendosur në Beograd dhe Krushevc. Në këtë vizitë morën pjesë përfaqësues të ZKKK dhe MKK. Familjet e zhvendosura shprehën dëshirën e tyre për të marrë pjesë në VSHSH-në e radhës, dhe nxitën UNCHR dhe DRC që të organizojnë një të tillë. Ndonëse shprehen kundërshtime, komuniteti pritës shqiptar¹⁰⁹ u pajtua të takohet me personat e zhvendosur me kusht që takimi të mbahet në një vend neutral dhe të ndiqet nga zyrtarë të lartë komunalë (p.sh. zëvendëskryetari i komunës)¹¹⁰. DRC ka planifikuar të realizojë masa përcjellëse për ngritjen e besimit me komunitetin pritës para VSHSH-së, por këto aktivitete nuk janë realizuar gjatë gushtit 2012 për shkak të mungesës së financave.¹¹¹ Me ftesë të kryetarit të komunës dhe me mbështetje të UNHCR-së, OSBE-ja, DRC dhe AKAZH, më 25 prill, pesë persona të zhvendosur serbë erdhën në ZKKK nga Serbia për të diskutuar çështjen e kthimit të tyre të mundshëm. Pas kësaj ngjarjeje, kryetari i komunës diskutoi mundësinë e një takimi përcjellës, por deri në gusht 2012 kjo ende nuk ishte realizuar.

¹⁰⁵ Të gjithë individët e identifikuar mohonin të ishin udhëheqës të fshatit pak kohë pasi pranorin këtë pozitë. Kishte pohime të raportuara se këta individë janë kërcënuar nga personat që kanë uzurpuar ilegalisht pronat apo me interes në shitjen e pronës, por këto pohime nuk janë raportuar në polici.

UNHCR, objekti i ZKK, Prishtinë/Priština Intervistë personale, 18 janar 2012; ZKK, objekti i ZKK, Intervistë personale, 18 janar 2012.

¹⁰⁷ Po aty.

¹⁰⁸ Gjatë vizitës “shko dhe informohu” ku përfaqësuesit e organizatave ndërkombëtare (dhe zyrtarë komunalë) vizitojnë personat e zhvendosur në vendin e tyre të zhvendosjes për t’i ofruar informata lidhur me procesin e kthimit.

¹⁰⁹ Po aty.

¹¹⁰ Takimi ndërmjet asistentit në terren të UNHCR dhe udhëheqësit të fshatit në Sllovi/Slovinje, 25 nëntor 2011.

¹¹¹ DRC, bisedë telefonike, 28 qershor 2012.

Në Sllovi/Slovinje, udhëheqësia komunale përgjithësisht mbështet procesin e kthimit, së paku në parim. VSHI është organizuar nga DRC dhe UNHCR në Beograd dhe Krushevc, dhe është ndjekur nga përfaqësues të ZKKK-së. DRC planifikon të organizojë një VSHI më vonë gjatë këtij viti.¹¹² Megjithatë, përfaqësuesit e ZKKK ishin më të kujdesshëm, duke theksuar se kthimi në fshatrat e afërta serbe në komunën e Graçanicës apo Lipjanit përfundimisht mund të ishin më të qëndrueshme.¹¹³ Kryetari i komunës theksoi gatishmërinë e tij për të ndarë një parcelë toke për ndërtimin e një banese kolektive për fshatarët në një vend tjetër ndryshe nga Sllovia.¹¹⁴

Rajoni i Prizrenit

Në rajonin e Prizrenit, janë identifikuar lokacione të vështira në Kijevë/Kijevo në komunën e Malishevës/Mališevo; Dvoran/Dvorane, dhe Zojic/Zojiq në komunën e Prizrenit; dhe në Leshan/Lješane dhe Mushitishtë/Mušutište në komunën e Suharekës/Suva Reka.

Në fshatin Zojic/Zojz, komuniteti pritës iu përgjigj nismës së parë për organizimin e VSHSH në vitin 2005 me pretendime se serbët e atij fshati kanë qenë të përfshirë në krime të luftës gjatë konfliktit 1998–1999. VSHSH e fundit që duhej të organizohej në fshatin Dvoran/Dvorane ishte në vitin 2006, dhe përkundër aktiviteteve përgatitore nga ana e DRC, UNHCR dhe ZKKK, këto aktivitete asnjëherë nuk janë realizuar në tërësi. Pas një seance paraprake të informimit në ndërtesën komunale, gjashtë persona të zhvendosur serbë vazhduan për në fshat. Pas arritjes, përcjellja e tyre u ndal para hyrjes në fshat për t'i vizituar varrezat serbe ortodokse; gjersa udhëtarët dilnin nga automjetet, u dëgjuan të shtëna nga armë zjarri. Në atë moment, VSHSH u anulua për shkaqe të sigurisë. Deri më sot nuk është organizuar asnjë VSHSH tjetër në këtë rajon.

Institucionet komunale në Prizren, dhe ZKKK në veçanti, kanë dëshmuar përkushtim të fuqishëm për procesin e kthimit. ZKKK ka bashkëpunim të shkëlqyeshëm me të gjitha agjencitë që merren me aktivitete të kthimit, gjë që ka lehtësuar zbatimin e suksesshëm të projektit të kthimit “Kthimi i qëndrueshëm në qytetin e Prizrenit” më 2011, si rezultat i së cilit dhjetë familje serbe të Kosovës janë kthyer në shtëpi të rindërtuara në qendrën historike të Prizrenit. Aktualisht janë duke u realizuar dy projekte të tjera të kthimit në qytetin e Prizrenit¹¹⁵, ku komuna po dëshmon mbështetje të fuqishme për të dy projektet. Gjatë periudhës së raportimit, janë organizuar gjashtë VSHSH në tërë komunën, ku të gjitha kanë përfshirë serbë të zhvendosur të Kosovës¹¹⁶; të gjitha VSHSH-të janë realizuar dhe personat e zhvendosur arritën t’i vizitojnë pronat e tyre pa incidente. Marrëdhëniet ndërmjet personave të zhvendosur dhe komunitetit pritës ishin pozitive gjatë të gjitha vizitave, posaçërisht për sa i përket çështjeve të sigurisë dhe përdorimit të gjuhës serbe.

¹¹² Bisedë telefonike me DRC, 17 prill 2012.

¹¹³ UNHCR Shënim në dosje për VSHI në Serbi, 23 dhe 24 korrik 2011.

¹¹⁴ ZKK Intervistë personale, shënimi më lartë 106.

¹¹⁵ Këto janë RRK III dhe projekti përcjellës i projektit të mëparshëm të vitit 2011, “Kthimi i qëndrueshëm në Nënkala/Podkaljaja”.

¹¹⁶ VSHSH-të janë organizuar në qytetin e Prizrenit dhe fshatrat Vrbicane/Verbiqane dhe Serbicë e Poshtme/Donja Serbica.

Gjatë vitit 2008, UNHCR bëri përpjekje për të organizuar disa VSHSH në fshatin Kijevë/Kijevo në komunën e Malishevës/Mališevo, por ato janë anuluar për shkak të shqetësimeve të sigurisë që vinin nga pretendimet nga ana e komunitetit pritës se personat e zhvendosur kanë qenë të përfshirë në krime të luftës. Institucionet komunale në Malishevë/Mališevo nuk kanë treguar përkushtim të fuqishëm në procesin e kthimit; janë organizuar shumë pak seanca të grupeve komunale të punës gjatë periudhës së raportimit dhe nuk janë ndërmarrë masa konkrete për të ngritur besimin ndërmjet komunitetit pritës dhe të kthyerve të mundshëm.

Deri më sot nuk është ndërmarr asnjë vizitë formale apo joformale e personave të zhvendosur në fshatin Leshan/Lješane, kryesisht për shkak të perceptimeve të dobëta të situatës së sigurisë nga ana e personave të zhvendosur dhe mungesa e përkrahjes për procesin e kthimit nga ana e komunitetit pritës shqiptar. Më 2011, dy komunitetet kanë shprehur interesim për t'u takuar dhe diskutuar modalitetet për kthimin e mundshëm, një nismë kjo e cila është mbështetur nga udhëheqësit e lartë komunalë, përfshirë kryetari i komunës. Rrjedhimisht, OSBE-ja – në bashkëpunim me UNHCR dhe ZKKK – planifikoi një projekt për lehtësimin e një takimi njëditor ndërmjet përfaqësuesve të dy komuniteteve. Megjithatë, ky projekt nuk u realizua kurrë për shkak të mosgatishmërisë së komunitetit pritës shqiptar për t'u takuar me personat e zhvendosur serbë. Edhe Kryetari i komunës tërhoqi mbështetjen e tij për këtë nismë, bazuar në faktin se pas ngjarjeve në veri të Kosovës në korrik 2011 dhe dialogut teknik Prishtinë–Beograd është përkeqësuar gjendja e sigurisë dhe më nuk ka mjedis të favorshëm për zbatimin efektiv të aktiviteteve që kanë të bëjnë me kthimin.

Në të vërtetë, kryetari i komunës e bëri zyrtar këtë qëndrim në janar 2012, kur zyrtarisht kërkoi që realizimi i projektit RRK III¹¹⁷ në fshatin Mushitishtë/Mušutište të shtyhet. Ndonëse aktivitetet përgatitore të projektit siç janë VSHSH-të veçse janë realizuar, dhe mbështetja e kryetarit të komunës është siguruar më herët, në një letër zyrtare drejtuar Organizatës Ndërkombëtare për Migrim (IOM) dhe MKK-së të datës 16 janar 2012 ai theksoi se ngjarjet politike të kohëve të fundit kanë krijuar një mjedis të pafavorshëm për kthim në komunë, dhe kërkoi që realizimi të shtyhet deri në krijimin e një 'momenti më të favorshëm'. Përkundër angazhimit konsistent nga janari 2012 nga MKK, Zyra e BE-së në Kosovë, IOM dhe UNHCR, deri në gusht 2012 kjo çështje ende nuk ishte zgjidhur¹¹⁸.

4.2 PËRMBLEDHJE E GJETJEVE

Problemi i lokacioneve të vështira për kthim është çështje që ka pranuar vëmendje shumë më të vogël qoftë nga institucionet e Kosovës apo bashkësia ndërkombëtare. Megjithatë, tensionet përkatëse që kanë çuar në bllokim të procesit të kthimit në këto rajone janë pasqyrim i çështjeve më të gjera ndëretnike në Kosovë, siç janë krimet e pazgjidhura të luftës apo rastet e pazgjidhura të personave të zhdukur, kontestet e pazgjidhura pronësore, si dhe situata e përgjithshme politike. Në rastet më të rënda,

¹¹⁷ Shih më lart shënimin 98.

¹¹⁸ Email nga IOM, 5 tetor 2012; email nga zyra e BE-së në Kosovë, 5 tetor 2012.

kundërshtimi aktiv i komunitetit pritës ndaj aktiviteteve siç janë VSHSH-të (Nerodime e Epërme/Gornje Nerodimlje) apo realizimi i projekteve të kthimit (Mushitishtë/Mušutište) ka paraqitur pengesë serioze në procesin e kthimit në këtë rajon.

Shpeshherë mungon një dënim komunal i një kundërshtimi të tillë, si dhe në disa raste institucionet haptas mbështesin kushtëzimin e procesit të kthimit në faktorë të jashtëm siç është përmirësimi i situatës politike (komuna e Suharekës/Suva Reka) apo çështjet e pazgjidhura pronësore (komuna e Prishtinës/Priština).

Ekziston një nevojë e qartë për më shumë angazhim nga të gjithë faktorët për trajtimin e këtyre çështjeve, si dhe për të ringjallur mbështetjen e dobësuar politike për procesin e kthimit. Institucionet qendrore, me mbështetje të plotë të organizatave ndërkombëtare, duhet të dërgojnë një porosi të qartë për udhëheqësit komunalë se procesi i kthimit nuk duhet të kushtëzohet nga asnjë faktor i jashtëm. Mbështetja komunale duhet të shprehet publikisht përmes deklaratave për shtyp nga ana e zyrtarëve të lartë, vijueshmërisë së rregullt në aktivitetet që kanë të bëjnë me kthimin, si dhe përmes komunikimit aktiv me personat e zhvendosur dhe popullatën që kthehet. Institucionet qendrore dhe komunale, në bashkëpunim me organizatat ndërkombëtare dhe Policinë e Kosovës, duhet të punojnë së bashku për të zhvilluar aktivitete gjithëpërfshirëse dhe të vazhdueshme të dialogut ndëretnik për t'i afruar komunitetet së bashku dhe për të rritur besimin ndërmjet tyre. Përfundimisht, gjersa procesi i kthimit nuk duhet të kushtëzohet me zgjidhjen e rasteve të krimeve të luftës, organizatat përkatëse megjithatë duhet të bëjnë angazhime serioze për t'i vlerësuar si duhet të gjitha pretendimet e pazgjidhura të krimeve të luftës, duke përfshirë përmes komunikimit me komunitetet e prekura dhe përmes kontakteve të rregullta me viktimat dhe/apo familjet e viktimave.

5. PËRFUNDIME

Ky raport shqyrton tri çështje kryesore që ndikojnë në qëndrueshmërinë e procesit të kthimit në Kosovë: pajtueshmërinë institucionale me kornizën ligjore dhe të politikave për kthimet, me fokus të posaçëm në themelimin dhe funksionimin e ZKKK-ve; përkeqësimin e gjendjes së sigurisë në lokacionet e kthimit, dhe ndikimin i saj në sigurinë dhe perceptimet e sigurisë të të kthyerve; dhe vendet e vështira të kthimit, ky tensionet e vazhdueshme ndërmjet të kthyerve dhe komunitetit pritës janë pengesa aktive për procesin e kthimit.

Rregullorja për ZKKK ishte angazhim i mirëseardhur dhe i rëndësishëm nga ana e institucioneve të nivelit qendror për trajtimin e disa pengesave me të cilat janë përballë me herët mekanizmat për koordinimin e kthimit në nivel lokal. Ndryshe nga paraardhësit e tyre, ZK për Komunitete dhe ZK për Kthim, ZKKK-të përfitojnë nga një themel solid i kornizës ligjore. Kanë qenë disa përmirësime të vogla por të kufizuara në terren: kryesisht, ZKKK-të e ri tani kanë burime adekuate buxhetore për paga themelore dhe pajisje operationale. Megjithatë, mungesa e fondeve për aktivitete dhe projekte e bën të vështirë realizimin e plotë dhe efektiv të këtyre zyrave, dhe shumë komuna nuk kanë strategji apo plane të veprimit për të udhëzuar punën e tyre për kthimet. Ndonëse institucionet qendrore kanë ndërmarrë aktivitete për përmirësimin e komunikimit dhe koordinimit me homologët e tyre komunalë, natyra e

tyre nga lartë poshtë dhe mungesa e aktiviteteve përcjellëse në kohë bëri që të ketë ndikim të vogël të dukshëm në vetëdijesimin komunal lidhur me rolet dhe përgjegjësitë e tyre apo të aktiviteteve dhe nismave në nivelin qendror. Monitorimi dhe vlerësimi i dobët gjithashtu është shkak për shqetësim të mundshëm, dhe zbatimi i tyre duhet të përcillet në të ardhmen.

Plaçkitja e shpeshtë e pronave të pabanuara të të kthyerve, dëmtimet në vendet me rëndësi fetare apo kulturore dhe ngacmimet e nivelit të ulët të kohëpaskohshme ndaj të kthyerve kanë pasur ndikim tejet negativ në perceptimet e sigurisë nga ana e komunitetit të kthyer dhe të kthyerve të mundshëm. Megjithatë, në shumë raste, Policia e Kosovës ka bërë përpjekje të sinqerta për të mbështetur komunitetet e prekura përmes rritjes së numrit të patrullimeve, për shembull në Ferizaj/Uroševac, Mitrovicë/Mitrovica dhe Prizren, dhe zbatimi i një qasjeje të re të policisë në lokacionet e të kthyerve në Ferizaj/Uroševac është posaçërisht premtues. Për sa i përket koordinimit efektiv të reagimeve të sigurisë, shumica e incidenteve më të rënda të sigurisë diskutohen në KKSBB, në pajtim me kornizën përkatëse ligjore dhe administrative, ndonëse me rezultate të përziera. Për sa i përket reagimeve të tjera komunale, shumica e komunave shprehin mbështetjen e tyre për komunitetet e prekura përmes deklaratave të dënimit publik dhe aktivitete të komunikimit; një shembull shumë pozitiv në këtë drejtim është komuna e Ferizajt. Megjithatë, në anën tjetër, ka raste kur institucionet komunale kanë dështuar në ndërmarrjen e veprimeve, p.sh. në komunën e Pejës/Peć dhe Suharekës/Suva Reka.

Çështja e lokacioneve të vështira të kthimit është po ashtu shkak për shqetësim. Në rastet më serioze, kundërshtimi aktiv nga ana e komunitetit pritës ka pasur ndikim në ngecjen e procesit të kthimit në këtë rajon, për shembull në ndalimin e VSHSH-së në Nerodime të Poshtme apo pezullimin e projektit RRRK III në komunën e Suharekës, si dhe ka ngritur tensionet ndërmjet komuniteteve. Me disa përjashtime të vogla për t'u lavdëruar (Gjakovë/Đakovica, Klinë/Klina dhe Prizren), shpeshherë mungon mbështetja proaktive komunale për procesin e kthimit. Në rastet më serioze, vetë institucionet komunale haptas kushtëzojnë procesin e kthimit me faktorë të jashtëm, siç është zgjidhja e rasteve të pretenduara të krimeve të luftës (komuna e Deçanit/Dečane) apo ndryshimi i rrethanave të përgjithshme politike (komuna e Suharekës/Suva Reka).

Duhet të përsëritet se 12 vite pas përfundimit të konfliktit, çdo dështim nga ana e komunës për të mbështetur tërësisht të drejtën për t'u kthyer nga të gjithë personat e zhvendosur është i papranueshëm dhe duhet të shihet si i tillë nga të gjitha palëve të interesit. Është vendimtare që institucionet qendrore të marrin qëndrim më të fuqishëm karshi komunave në çështjet e kthimit, dhe ta bëjnë të qartë se çdo incident i sigurisë që prek një të kthyer apo pronën e tij duhet të dënohet menjëherë dhe publikisht, dhe se nuk do të tolerohet asnjë përpjekje për të kushtëzuar procesin e kthimit në faktorë të jashtëm. Pa veprime të fuqishme dhe të vendosura nga të gjitha palët përkatëse, procesi i kthimit në fushat e prekura mund të ngec në afat të pacaktuar, duke privuar personat e zhvendosur përjetësisht nga e drejta e tyre në kthim.

6. REKOMANDIME

Për Ministrinë për Komunitete dhe Kthim, Ministrinë e Administrimit të Pushtetit Lokal, Zyrën e Kryeministrit, Ministrinë e Punëve të Brendshme dhe Ministrinë e Punës dhe Mirëqenies Sociale:

- Të rritet numri i aktiviteteve bashkërenduese me homologët komunalë për të siguruar kontakte të rregullta dhe të vazhdueshme ndërmjet nivelit qendror dhe atij komunal, si dhe për të ngritur vetëdijesimin lidhur me rolet dhe përgjegjësitë që kanë të bëjnë me kthimin dhe zhvillimet përkatëse të nivelit qendror (p.sh. financimet për projekte, seanca trajnimi, etj).
- Të sigurohet mbështetje e fuqishme për Policinë e Kosovës në angazhimet e saj për të reaguar në mënyrë efektive dhe proaktive ndaj incidenteve të sigurisë në vendet e kthimit.
- Të dërgohet një porosi e qartë për komunat, përfshirë përmes deklaratave publike, se incidentet e sigurisë që prekin të kthyerit duhet të dënohen menjëherë dhe publikisht, dhe se procesi i kthimit nuk duhet të kushtëzohet në asnjë faktor të jashtëm.
- Të ndërmerret një qasje proaktive për monitorimin dhe vlerësimin e performancës së institucioneve komunale, gjegjësisht ZKKK-ve.

Për udhëheqësinë komunale:

- Të sigurohet themelimi i menjëhershëm i ZKKK-ve në ato komuna ku ende nuk janë hapur këto zyra, si dhe të përfshihen të gjitha ZKKK-të në statutet komunale sa më herët që është e mundur.
- Të sigurohet ndarja e fondeve të mjaftueshme për rroga, pajisje operationale dhe projekte për ZKKK-të që atyre t'iu bëhet e mundur përmbushja e plotë dhe efektive e të gjitha përgjegjësisve sipas Rregullores së ZKKK-ve, përfshirë realizimin e aktiviteteve të komunikimit me komunitetin e cënueshëm të të kthyerve dhe zbatimin e strategjive komunale për kthim.
- Të dëshmohet mbështetje për punën e ZKKK-ve, përfshirë përmes pjesëmarrjes në ngjarjet që kanë të bëjnë me kthimin (VSHSH, seancave informuese, etj.).
- Të dënohen menjëherë të gjitha incidentet e sigurisë që prekin të kthyerit dhe të ndërmerren aktivitete të menjëhershme të komunikimit me qëllim të qetësimit të komuniteteve të prekura.
- Të sigurohet se reagimet e sigurisë ndaj incidenteve të sigurisë që prekin të kthyerit bashkërendohen përmes Këshillave Komunalë për Siguri në Bashkësi (KKS), në pajtueshmëri të plotë me kornizën përkatëse administrative.
- Të ofrohet mbështetje e fuqishme për Policinë e Kosovës në angazhimet e tyre për të reaguar në mënyrë efektive ndaj incidenteve të sigurisë në vendet e kthimit.
- Të sigurohet se deklaratat publike për të kthyerit publikohen në të gjitha gjuhët zyrtare dhe gjuhët në përdorim zyrtar në komunë.
- Të dërgohet një porosi e qartë për komunitetin pritës – përfshirë përmes deklaratave publike të dënimit dhe aktiviteteve të dialogut – se nuk është e pranueshme të kushtëzohet mbështetja për procesin e kthimit në faktorë të jashtëm.
- Të sigurohet dorëzimi në kohë i raporteve vjetore të ZKKK-ve dhe monitorimi dhe vlerësimi i rregullt i performancës së ZKKK-ve.

Për Zyrat Komunale për Komunitete dhe Kthim:

- Të sigurohet se të gjitha përgjegjësitë e përvijuara në Rregulloren për ZKKK-të zbatohen në tërësi dhe në mënyrë efektive, përfshirë zhvillimin konsultativ të një strategjie komunale për kthim dhe/apo plani të veprimit.
- Të sigurohet se të gjithë raportet e kërkuar me Rregulloren të ZKKK-ve përpilohen në tërësi dhe dorëzohen te institucionet/organet përkatëse në kohë.

Për Këshillat Komunalë për Siguri në Bashkësi (KKS):

- Të sigurohet zbatimi i plotë i përgjegjësiave të përvijuara në Ligjin për Policinë dhe Udhëzimin Administrativ për KKS-të, për të siguruar një reagim të koordinuar dhe efektiv ndaj të gjitha incidenteve që prekin komunitetet.

Për Policinë e Kosovës:

- Të vazhdohet të ndërmerren hapa proaktivë për të qetësuar komunitetin e kthyer të prekur nga incidentet e sigurisë, përmes rritjes së numrit të patrullimeve dhe zbatimit të metodologjisë së re të policisë në vendet e kthimit.
- Të vijojë themelimi i Komisioneve Lokale për Siguri Publike (KLSP) sipas nevojës, për t'i informuar pjesëtarët e komuniteteve për çështje të sigurisë publike, si dhe për t'i ofruar atyre një zë në policinë lokale.
- Të monitorohet dhe shënohet ndikimi i rritjes së numrit të patrullimeve dhe metoda e policisë në komunitet në gjendjen e sigurisë në vendet e kthimit, duke nënvizuar në veçanti nëse një gjë e tillë ka çuar në ulje të incidenteve të sigurisë dhe/apo përmirësim të perceptimeve të sigurisë të të kthyerve.
- Nëse rritja e numrit të patrullimeve dhe/apo metoda e policisë në komunitet dëshmojnë të jenë të suksesshme, qoftë në uljen e incidenteve të sigurisë dhe/apo përmirësimin e perceptimeve të sigurisë të të kthyerve, të shtrihen këto praktika në vende tjera të kthimit dhe të vazhdohet të përcillet përparimi përmes monitorimit dhe shënimit të ndikimit të tyre.

Për të gjithë aktorët përkatës lokalë:

- Pas incidenteve të sigurisë që prekin të kthyerit, të gjithë aktorët përkatës në nivel komunal duhet të shfrytëzojnë më shumë mekanizmat lokalë për mbrojtje të komunitetit siç janë KKS-të dhe KLSP-të, për të ngritur vetëdijen lidhur me incidentet, ngritur shqetësimet, qetësuar komunitetet e prekura, koordinuar veprimet përcjellës dhe zbatuar nismat e policisë në komunitet.

Për të gjithë aktorët përkatës:

- Institucionet qendrore dhe komunale – në bashkëpunim me Policinë e Kosovës dhe organizatat ndërkombëtare që punojnë në çështjet e kthimit – duhet të punojnë së bashku në vendet e vështira të kthimit për të zhvilluar aktivitete të dialogut ndëretnik dhe ngritur besimin ndërmjet komuniteteve, për t'i ulur tensionet para aktiviteteve që kanë të bëjnë me kthime të mundshme.

Për organizatat ndërkombëtare që punojnë në çështje të kthimit:

- Të mbështeten institucionet qendrore dhe lokale duke dërguar një porosi të qartë për të gjitha palët se nuk është e pranueshme që të kushtëzohet mbështetja për procesin e kthimit në faktorë të jashtëm.

Për EULEX-in:

- Të vazhdohet mbështetja për institucionet lokale në trajtimin/prioritizimin e kontesteve të pazgjidhura në gjykatat lokale.
- Të shtohen angazhimet për vlerësimin dhe reagimin përkatës ndaj të gjitha rasteve të pretenduara të krimeve të luftës dhe personave të zhvendosur.